

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний лінгвістичний університет

Кафедра східної філології

Кваліфікаційна робота магістра з перської філології на тему:

**ІДІОЕТНІЧНА СПЕЦИФІКА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З
КОМПОНЕНТОМ “ГОЛОВА” (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ ПЕРСЬКОЇ
МОВИ)**

Студентки групи МПперс 57-19

факультету сходознавства

денної форми навчання

Освітньо-професійної програми:

Галузевий переклад: перська мова,

англійська мова

Спеціальності 035 Філологія

Спеціалізації 035.067 Східні мови та

літератури (переклад включно),

перша – перська

Толстенко Анни Андріївни

Науковий керівник:

канд. філол. наук, доц. Охріменко М. А.

Допущена до захисту

«___» _____ року

Завідувач кафедри

_____ Валігура О. Р.

(підпис)

(ПІБ)

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

КИЇВ – 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ Й ВИОКРЕМЛЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ПЕРСЬКІЙ МОВІ.....	9
1.1. Загальна класифікація перських фразеологізмів.....	9
1.2. Іменникові фразеологічні одиниці.....	14
1.3. Дієслівні фразеологічні одиниці.....	15
1.4. Фразеологічні одиниці зі складними дієсловами.....	17
1.5. Фразеологізми-речення.....	18
1.6. Перські прислів'я та приказки як частина фразеологічного складу мови..	20
1.7. Методика дослідження вживання фразеологічних одиниць з компонентом «голова» в сучасній перській мові.....	25
Висновки до Розділу I.....	26
РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ “ГОЛОВА” В СУЧАСНІЙ ПЕРСЬКІЙ МОВІ.....	28
2.1. Семантичні особливості фразеологізмів з компонентом «голова» в сучасній перській мові.....	28
2.2. Функціональні особливості фразеологізмів з компонентом «голова» в сучасній перській мові.....	37
Висновки до Розділу II.....	41
РОЗДІЛ III. ІДІОЕТНІЧНА СПЕЦИФІКА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З КОМПОНЕНТОМ “ГОЛОВА”.....	43
3.1. Особливості перекладу фразеологічних одиниць.....	43
3.2. Розподіл фразеологізмів зі словом-компонентом «голова» відносно їхніх українських еквівалентів.....	50

Висновки до Розділу III.....	68
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73
АНОТАЦІЯ ПЕРСЬКОЮ МОВОЮ.....	81
ДОДАТОК 1.....	83

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Перс. – перською

Укр. – українською

ФО – фразеологічна одиниця

СФО – соматична фразеологічна одиниця

Т. і. – таке інше

Т. п. – тому подібне

Т. д. – так далі

МП – мова перекладу

МО – мова оригіналу

ІМ – іноземна мова

ВСТУП

У сучасному мовленні жителі Ісламської республіки Іран часто звертаються до використання фразеологічних зворотів, значення яких для багатьох іноземців, навіть тих, хто вже давно знайомий, вивчає, володіє або ж просто тісно пов'язаний з перською мовою, може бути цілком невідомим і незрозумілим.

У таких мовленнєвих конструкціях проблема полягає у перекладі та, безпосередньо, розумінні, бо у разі передачі значення таких зворотів, наприклад, українською мовою, ми вдаємося до самого процесу інтерпретації, а не передачі загального значення.

Іранці особливу увагу приділяють фразеологізмам, компонентами яких є частини організму. У пропонованій роботі ми звернули увагу на фразеологізми зі словом "голова" (перс.: "سر").

На сьогоднішній день розуміння образності мовлення є досить складною темою, проте саме ці фразеологічні звороти, що використовуються у конкретних ситуаціях і за певних умов, перетворюють вивчення мови на щось більше ніж переклад окремих слів та словосполучень. Такі труднощі для нас, іноземців, є невід'ємною частиною повсякденного спілкування носіїв перської мови.

Усвідомлення та осягнення таких фразеологічних зворотів надає перській мові мелодійності й сприяє ще більшому заглибленню у її володіння й розуміння.

Свого піку досліджень фразеологія перської мови зазнала в часи Радянського Союзу, коли такі вчені-мовознавці як Ю. А. Рубінчик (займався дослідженням лексикографії, фразеології перської мови) (1985; 1981), Г. С. Голєва (досліджувала фразеологію перської мови) (2000; 2006) та В. Б. Іванов (укладав підручники з вивчення перської мови) (2005; 2019).

Серед сучасних іранських вчених, що займаються дослідженням перської фразеології можна виокремити Сеєда Мехді Абтахі (викладає перську мову

іноземних студентам у Міжнародному університеті імені Імама Хомейні в місті Казвін, Іран) та Хаміда Агаї (2016).

Не дивлячись на те, що безліч досвідчених мовознавців працювали над перською фразеологією, ця наука досі є малодослідженою. Зважаючи на те, що перська мова наповнена фразеологізмами, безліччю синонімів та крилатих висловів, недослідженість вище зазначених лексичних одиниць є вагомим проблемою перської філології.

Актуальність кваліфікаційної роботи зумовлена загальною тенденцією сучасної лінгвістики до дослідження лексичного складу мови, зокрема фразеології. Фразеологічні одиниці із соматичним компонентом становлять численну, часто вживану, але маловивчену групу ФО.

Визначення ідіотнічних особливостей фразеологічних одиниць з компонентом "голова" у сучасній перській мові є **метою** нашого дослідження.

Поставлена мета передбачає розв'язання низки **завдань**:

- 1) визначити теоретико-методологічні засади дослідження ФО в сучасному мовознавстві;
- 2) розробити тематичну та структурну класифікації ФО з компонентом «голова»;
- 3) проаналізувати особливості перекладу ФО з компонентом «голова» з перської на українську мову;
- 4) дослідити національну картину світу іранців;
- 5) визначити ідіотнічні особливості ФО з компонентом «голова»;
- 6) узагальнити результати дослідження.

Об'єктом нашого дослідження виступають фразеологічні одиниці з компонентом "голова" в сучасній перській мові.

Предмет дослідження – ідіотнічна специфіка фразеологічних одиниць з компонентом "голова" в сучасній перській мові.

Матеріалом дослідження слугували 100 ФО з компонентом «голова» в сучасній перській мові, дібрані методом суцільної вибірки з 3 одномовних та 2 двомовних словників.

Методика дослідження носила комплексний характер. Основними методами пропонованого дослідження стали:

- *метод суцільної вибірки* (відбір фразеологічних одиниць зі словників для дослідження);
- *описовий метод* (тлумачення значень дібраних фразеологізмів в сучасній перській мові);
- *семантичний метод на основі компонентного аналізу* (визначення значення перських фразеологізмів та виявлення їхніх аналогів в українській мові зі словом "голова");
- *метод спостереження* (визначення частоти використання фразеологізмів за допомогою моніторингу перських новин в соціальних мережах, живого й віртуального спілкування з носіями перської мови);
- *порівняльно-історичний метод* (використовується під час порівняння способів передачі значень перських фразеологічних одиниць українською мовою).

Наукова новизна пропонованої роботи полягає у тому, що в пропонованій кваліфікаційній роботі вперше проведено дослідження перських й українських фразеологізмів з компонентом «голова», і їх порівняння з українською мовою.

Практичне значення даної роботи полягає у можливості застосування його результатів у викладанні таких дисциплін навчального плану як: «Лексикологія перської мови» (розділ Фразеологія), «Практичний курс перекладу (перська і українська мови)», «Основи теорії і практики перекладу (перська і українська мови)».

Апробація результатів дослідження відбулася на Міжнародній науково-практичній конференції “Ad orbem per linguas. До світу через мови” (Київ, 2020) , за результатами якої було надруковано тези доповіді.

Структура роботи зумовлена її метою і складається зі списку умовних скорочень, вступу, трьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, анотації перською мовою, списку використаних джерел та персько-українського словника фразеологічних одиниць з компонентом «голова».

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ Й ВИОКРЕМЛЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ПЕРСЬКІЙ МОВІ

1.1. Загальна класифікація перських фразеологізмів

Перська мова належить до флективної групи мов. У флективних мовах, якими є індоєвропейські, зв'язок передається закінченням, що не може самостійно існувати, і зміною кореня. Таким чином слово знову є єдністю, як в односкладних реченнях, але вже єдність в різноманітності членів (Потебня, 1993).

Фразеологія – розділ мовознавства, що вивчає семантику, структуру, склад, функції й закономірності утворення й розвитку сталих словосполучень. Також це сукупність усіх сталих словосполучень (Барышников, 1982, с. 183).

Фразеологія перської мови як самостійний розділ теорії мови, що вивчає склад та властивості фразеологічних одиниць, знаходиться в стані становлення. У зв'язку з цим завданням перших дослідників в даній галузі складається не лише в тому, щоб показати специфіку цього розділу мовознавства й обґрунтувати необхідність його виокремлення, але й розглянути основні проблеми, що стосуються структури, семантики та функціонування фразеологічних одиниць, на певному мовному матеріалі (Рубинчик, 1981, с. 260).

Фразеологізм – стале словосполучення, тому необхідно відокремити його від вільного словосполучення. Перша особливість фразеологізму розкривається в семантичному сенсі. Він складається з двох або більше слів, але уособлює одне поняття (Пейсигов, 1975, с. 170). Наприклад: (укр. «весілля») امر خير، (укр. «розгніватися») دست انداختن، از كوزه در رفتن (укр. «знущатися»).

Смислова цілісність фразеологізму перебуває у прямій залежності від семантичного перетворення його компонентів. Зрушення в значенні одного з

компонентів чи всіх з них є його головною рисою семантичного спрямування, тобто значення фразеологізму не витікає з суми його компонентів.

Другою особливістю фразеологізмів слугує їхня стійкість та відтворюваність. Вільне словосполучення щоразу будується на основі певної синтаксичної моделі відповідно до правил поєднання слів та закономірностях розповсюдження частин мови. Кількість моделей обмежено, а кількість реалізацій цих моделей є необмеженою. На відміну від вільного словосполучення фразеологізм представляє собою стійку сполуку слів, яка повністю відтворюється та вводиться до речення в готовому вигляді, подібному до слів (Пейсиков, 1975, с. 171).

Третя особливість фразеологізмів полягає в тому, що синтаксичний зв'язок між словами-компонентами фразеологізму представлений у «прихованому» вигляді. Зміст словосполучень полягає не лише в сумі понять, висловлених цим поєднанням важливих слів, але й у нових граматичних значеннях, які виникли з утворених зв'язків між компонентами словосполучення.

Для подібних утворень є необхідним певний порядок слів і певні граматичні форми. Розміщення слів, спосіб їхнього з'єднання та всі інші граматичні прийоми, що надають можливість висловити їхні значення, складають форму словосполучення. Вона забезпечується порядком слів, приляганням, ізафетним, применниковим та займенниковим зв'язками.

Наприклад, в ізафетних словосполученнях за допомогою порядку слів та ізафетної частки можна позначити різні види зв'язків, що виражаються атрибутивно: визначальний, залежний, суб'єктивно-об'єктивний, просторово-часовий, цільовий, причинний, наслідковий тощо.

Для фразеологізму притаманною є незначна та «прихована» форма зв'язку, її формальна присутність (Пейсиков, 1975, с. 172).

Сталі сполучення в перській мові настільки різноманітні в структурному, семантичному та стилістичному сенсі, що будь-яка систематизація чи класифікація буде значною мірою умовною (Пейсиков, 1975, с.176).

Фразеологічний матеріал перської мови настільки різноманітний і неосяжний, що його можна класифікувати за різними ознаками: за граматичною організацією компонентів та їх семантичним взаємовідношенням, за виконуваними образно-стилістичними функціями фразеологічних одиниць, за походженням фразеологічних одиниць, за співвіднесенням кореневого слова з тією чи іншою частиною мови й так далі.

Проте повністю очевидним є той факт, що, якими б різноманітними фразеологічні одиниці не були за своєю зовнішньою будовою та семантичним злиттям компонентів, усі вони утворені на основі синтаксичних моделей змінних словосполучень та речень. Тому в основу класифікації фразеологізмів доцільно покласти їхню синтаксичну будову, виділяючи наступні основні типи: фразеологічні одиниці, що мають структуру словосполучень, і фразеологічні одиниці, що мають структуру речень.

Це дає змогу найбільш повно й об'єктивно охопити структурні різновиди фразеологічних одиниць перської мови й відображає основні функції (номінативну й комунікативну), що виконують фразеологізми.

Такий підхід зумовлений також і тим, що головні синтаксичні одиниці мови – словосполучення і речення, що слугують структурною моделлю для фразеологічних одиниць, – мають в перській мові суворий і чіткий порядок розташування своїх членів: в атрибутивних словосполученнях (за винятком деяких випадків, які суворо регламентовані) позначуване передує визначенню, а в реченні присудок завжди займає останнє місце. У зв'язку з цим кількість структурних типів фразеологічних одиниць обмежена й може піддаватися більш чіткому й об'єктивному опису. Не можна не врахувати і практичне значення структурної класифікації фразеології: вона значно полегшує лексико-графічну інвентаризацію перських фразеологічних одиниць.

Загальним недоліком робіт з фразеології перської мови виявилось те, що в них мало враховувалися структурно-граматичні властивості фразеологічних одиниць.

Структурна класифікація перської фразеології сприяє кращому виявленню та вивченню специфіки внутрішньої будови фразеологічних одиниць.

Подальший аналіз структурних типів фразеологічних одиниць проводиться на основі граматичної й семантичної природи об'єктів, що вивчаються. При цьому звертається увага на дотримання основного принципу класифікації, що вимагає збереження опозиції й взаємовиключення виділених різновидів.

Найбільш загальним та необхідним є поділ фразеологізмів на афористичні фразеологізми та власне фразеологізми, що не мають афористичного характеру.

До першої групи належать прислів'я, літературні варіації прислів'їв (сентенції, афоризми), крилаті слова, парні сполучення, що мають характер судження. Вони зазвичай відрізняються експресивністю, емоційністю та оцінно-повчальною функцією.

У перській філологічній літературі цей тип фразеологізмів позначається термінами «зразки мовлення», «прислів'я», «приказки» чи «приказки й афоризми».

До другої групи належать всі інші сталі сполучення, що не носять афористичного характеру, власне фразеологізми, що зазвичай є позначеннями понять. Терміну, який би позначав усі неафористичні фразеологізми, у перській мові не існує. Інколи використовують терміни «вислови», «звороти», «цілісні вирази» та «ідіоми», які нормативно не закріпилися в мові й використовуються в недостатньо чіткому семантичному об'ємі (Пейсиков, 1975, с.177).

При класифікації фразеологічних одиниць зі структурою словосполучення за основу береться кореневе слово. Кореневим словом вважається той компонент фразеологічних одиниць, який визначає її функціонування в мові як цілісної одиниці, таким чином нібито наділяючи її певними граматичними властивостями.

На цій підставі залежно від того, до якого граматичного класу належить кореневе слово, фразеологізми-словосполучення поділяються на іменникові, дієслівні та сполучникові. Кожен з перелічених різновидів за подальшої рубрикації вимагає врахування найбільш важливих структурно-граматичних ознак, лексемного

складу й засобів граматичного зв'язку, що об'єднують компоненти фразеологізмів (Рубинчик, 1981, с. 36).

Іменникові фразеологічні одиниці на основі граматичного зв'язку між складовими їх компонентів поділяються на ізафетні, реченнєві, копулятивні, фразеологізми з прилеглим зв'язком і з комбінованими видами зв'язку. Усім цим видам іменникових фразеологічних одиниць протиставлять ті, в яких препозитивний прийменник є складовою частиною їхньої структури. Серед іменникових фразеологічних одиниць найбільшого поширення дістали ізафетні фразеологічні словосполучення. Наприклад: *يار غار* (укр. «вірний, близький друг»).

Дієслівні фразеологічні одиниці представлені сталими словосполученнями, які складаються з двох основних частин – іменникової й дієслівної. У свою чергу, іменникова частина може складатися з одного, двох або більше слів, а дієслівна частина передається простими, префіксальними або складними дієсловами. Залежно від кількісного складу іменникової частини й усієї структури словосполучення дієслівні фразеологічні одиниці поділяються на двоскладові або багатоскладові. Наприклад: *حكم دادن* (укр. «наказувати»).

Двоскладові дієслівні фразеологічні одиниці зазвичай розглядають як складні дієслова. Їх найбільша кількість – модельовані утворення. Також є складні дієслова, які характером переосмислення компонентів і на основі їхньої одиничної сполучуваності належать до не модельованих утворень.

Багатокомпонентні дієслівні фразеологічні одиниці відрізняються від двокомпонентних не тільки кількістю елементів, але й низкою структурних і семантичних особливостей. Їхня іменникова частина представлена одним, двома або декількома словами, а дієслівна частина може бути виражена простим, префіксальним або складним дієсловом.

Подібно до простих дієслів, дієслівні фразеологічні одиниці функціонують в складі речення як єдиний член і можуть змінюватися за особами, мати форми часу й стану, а також виступати в ролі називних членів речення.

Третій тип фразеологічних одиниць-словосполучень – складні сполучники, які використовуються для вираження підрядних зв'язків у складнопідрядних реченнях. Більшість складних сполучників мають у своєму складі універсальний сполучник підрядності «& [ke], що є насправді формальним показником їхньої службової функції в структурі речення (Рубинчик, 1981, с. 37).

Основне значення складних сполучників визначається не сполучником «& [ke], а вказівною займенниковою частиною, яка передається абстрактними іменниками з артиклем або вказівними займенниками з прийменниками.

Фразеологічні одиниці зі структурою речення включають у свій склад сполуки слів різного типу з предикативним характером. За своєю будовою фразеологізми цього типу досить різноманітні, бо в їх основі закладені ті самі структурні схеми, за якими створюються вільні речення. Вони характеризуються граматичними категоріями часу, особи, модальності й за функціонуванням в мовленні мають певну інтонацію повідомлення.

Оскільки дієслівні фразеологічні одиниці можуть також виступати в ролі одиниць повідомлення, виконуючи виключно комунікативну функцію, виникають труднощі в розрізненні деяких різновидів фразеологічних речень від дієслівних фразеологізмів (Рубинчик, 1981, с. 38).

1.2. Іменникові фразеологічні одиниці

Серед фразеологізмів, що мають будову словосполучень, на основі кореневого компоненту, вираженого через іменник, прикметник чи інше субстантивоване слово, виділяють іменникові фразеологічні одиниці. Вони виконують номінативну функцію та виступають у ролі одного з субстантивних членів речення.

Іменникові фразеологічні одиниці за граматичною структурою та компонентним складом збігаються з уже існуючими вільними іменниковими словосполученнями, проте відрізняються від останніх своїми фразеологічними

функціями. Вони складаються з двох і більше компонентів, що представлені словами, які стосуються іменникових частин мови.

Постійність лексемного складу гарантує незмінність та стійкість значення таких словосполучень, неможливість заміни компонентів на лексичні синоніми, сталість граматичної структури та типів граматичних зв'язків між складовими. Унаслідок чого іменникові фразеологічні одиниці використовуються в мовленні як уже готові одиниці.

Подібно до слів, значення іменникових фразеологічних одиниць є надбанням семантичної системи мови, саме тому вони мають фіксуватися у словниках. А задля правильного розуміння та вживання цих одиниць такі значення потрібно запам'ятовувати (Рубинчик, 1981, с. 39).

Стійкість лексемного складу іменникових фразеологічних одиниць виражається в тому, що при використанні мови неможливо на свій розсуд змінювати компоненти фразеологізмів або додавати нові слова.

Проте в деяких випадках заміна окремих компонентів все ж таки можлива, але вона носить узуальний характер і не порушує фразеологічності цих словосполучень.

Найчастіше замінюваний компонент фразеологічної одиниці має один лексичний еквівалент, а іноді більше.

Деякі іменникові фразеологічні одиниці можуть розширюватися за рахунок інших слів, унаслідок чого утворюються короткі й повні форми фразеологізмів. При цьому значення та стилістична значущість таких фразеологізмів не змінюються (Рубинчик, 1981, с. 40).

1.3. Дієслівні фразеологічні одиниці

Серед фразеологічних одиниць зі структурою словосполучення найбільш чисельну групу складають дієслівні фразеологізми. Вони досить широко розповсюджені в сучасній перській мові, – і це не випадково, бо в мові з яскраво

вираженими рисами аналітизму, якою є перська, отримують більшого розвитку не лише різноманітні аналітичні конструкції, але й різноманітні фразеологічні сполуки слів, що слугують, подібно до лексичних одиниць, структурним матеріалом для синтаксису. Вони досить різноманітні як за своїм компонентним складом, так і за семантичною структурою.

До дієслівних фразеологічних одиниць належать сталі словосполучення, що складаються з двох головних частин – іменникової й дієслівної. Іменникова частина може складатися з одного, двох або більше слів, дієслівна частина передається простим, префіксальним або складним дієсловами. У всіх різновидах дієслівних фразеологізмів дієслово завжди знаходиться в кінці словосполучення. Така позиційна обумовленість дієслова диктується суворим порядком розміщення слів у перській мові.

Залежно від складу іменникової частини й всієї структури словосполучення дієслівні фразеологічні одиниці можна поділити на двочленні й багаточленні. При цьому прийменники, що стосуються іменникової частини, при визначенні складу дієслівного фразеологізму не беруться до уваги (Рубинчик, 1981, с. 113).

Володіючи всіма головними властивостями фразеологізмів, дієслівні фразеологічні одиниці виступають в реченні як єдиний член, найчастіше як присудок. Вони позначають дію, стан або процес, виконуючи в реченні усі граматичні функції дієслова.

Дієслово – граматично домінуюче слово, якому притаманні форми словозміни, повідомляє всьому словосполученню категорійне значення дієслівності й дозволяє вводити дієслівні фразеологічні одиниці в склад речення за правилами граматики перської мови. Маючи схожі риси з інфінітивом простого дієслова, вони можуть виступати й у ролі субстантивних членів речення, тобто використовується як віддієслівні іменники, набуваючи граматичних властивостей останніх. У цьому виявляється зв'язок між іменниковими й дієслівними фразеологічними одиницями.

Найбільшого поширення в перській мові зазнали двочленні дієслівні фразеологічні одиниці (Рубинчик, 1981, с. 114).

1.4. Фразеологічні одиниці зі складними дієсловами

Дієслівні фразеологічні сполучення виділяються семантичною прозорістю й вмотивованістю складу з ледь помітною, частковою або значною десемантизацією компонентів дієслова (Пейсіков, 1975, с. 184).

Перське складне дієслово – різноманітне й багато в чому суперечливе явище. Складних дієслів набагато більше за чисельністю в порівнянні з простими й префіксальними дієсловами. Початок формування складного дієслова помічений ще в середньо-перській мові. У ново-перську добу, як підкреслював Л. С. Пейсіков (1975), фразеологічне моделювання стає головним шляхом поповнення дієслівної системи.

На відміну від складного дієслова, що складається з непроникної єдності основ, дієслівне стійке сполучення утворюється за загальною схемою «іменникова частина + компонентів дієслово». Складне дієслово вирізняється цілісністю номінації, що загалом виділяється значенням іменникової частини. В іменниковій частині спостерігається велике різноманіття перських складних дієслів. Особливо широко використовуються арабські масдари й дієприкметники в якості іменникової частини (Барышников, 1982, с. 203).

Складні дієслова як за семантичною злитністю компонентів, так і за характером лексико-граматичних взаємозв'язків між ними. Маючи властивості фразеологізмів, вони водночас виявляють ознаки аналітичних конструкцій, а окремі різновиди наближуються до вільних дієслівних словосполучень (Рубинчик, 1981, с. 114).

У виданих в Ірані граматиках природа складного дієслова або зовсім не розкривається, або складне дієслово розглядається як складне слово. У них складні

дієслова не відділяються від префіксальних. Їхня характеристика носить досить загальний характер та обмежується констатацією одного значення, яке виражає складне дієслово, та вказівкою на службову роль дієслівного компоненту (Рубинчик, 1981, с. 115).

Складне дієслово – словосполучення, що складається з двох слів, перше – іменник, а друге – дієслово (پرویز نائل خانلری، ۱۳۴۳). На жаль, автор недостатньо глибоко розбирає такі питання пов'язані з природою складних дієслів. Для багатьох іранських авторів притаманна загальна непослідовність у визначенні подібних дієслівних словосполучень.

1.5. Фразеологізми-речення

Фразеологічні одиниці, що співвідносяться за своєю будовою з реченнями, широко розповсюджені в перській мові та є одним з основних структурних типів у фразеології.

Однак, при порівнянні з іншими типами фразеологізмів фразеологізми-речення найменш досліджені, а питання щодо їх виокремлення в самостійну групу фразеологічних одиниць не має достатнього теоретичного підґрунтя (Рубинчик, 1981, с. 202).

У працях іранських лінгвістів фразеологізми-речення не виокремлюються в самостійний структурний тип. У випадках, коли піднімається питання про різноманітні стійкі звороти, на увазі маються фразеологічні одиниці зі структурою словосполучення – різноманітні види іменникових та дієслівних фразеологізмів.

Очевидно, що саме з цієї причини в тлумачних словниках та різних збірках сталих виразів перської мови фразеологізми-речення, за виключенням прислів'їв та приказок, фіксуються у вигляді інфінітивних зворотів, що не відтворює дійсну форму їхнього існування у мові.

У розмовному словнику А. Аміні (تهران، ۱۳۷۶) та шеститомному тлумачному словнику М. Моїна (تهران، ۱۳۵۲-۱۳۴۲) фразеологізми-речення класифікуються по-різному.

Фразеологізми-речення характеризуються як мінімум двокомпонентним складом. Це необхідно зазначити не лише як структурну властивість цих фразеологізмів-речень, але й як відмінну особливість в порівнянні з однослівними реченнями, представленими модальними словами та частками (Рубинчик, 1981, с. 203).

В. Л. Архангельський писав: «Функціонування сталих фраз у мовленні свідчить про певні обмеження у виборі змінних компонентів. Саме поняття сталості фрази спирається на сукупність таких обмежень, які не характерні для звичайного речення як вільного еквіваленту даної фрази» (Архангельський, 1964, с. 206).

Фразеологізмам-реченням на відміну від вільних речень притаманні якісна й кількісна визначеність лексичного складу та стійкість граматичних форм слів, окрім форм дієслівного компоненту.

Це означає, що мовець не може змінювати слова та їхні граматичні форми чи додавати нові слова на свій розсуд. Також існують обмеження у виборі граматичних форм дієслівного компоненту, що викликані особливою фразеологічною природою такого типу речень. До того ж, ступінь виявлення подібних обмежень подібних обмежень відрізняється (Рубинчик, 1981, с. 203).

У більшості випадків зміна лексичного складу фразеологізмів-речень взагалі не є можливою.

У вільних реченнях загальне значення утворюється у процесі спілкування і складає закономірну суму значень слів, які входять до їхнього складу, тобто воно є вільним і нестійким. Значення у фразеологічних реченнях завжди сталі, воно відтворюється мовцем. Часто значення фразеологізмів-речень внаслідок переосмислення всіх компонентів, має глобальний характер і не ділиться стосовно значення компонентів.

Фразеологізми-речення піддаються дії певних правил семантичного поєднання, що обмежує вибір контексту за їхнього функціонування (Рубинчик, 1981, с. 204).

1.6. Перські прислів'я та приказки як частина фразеологічного складу мови

Питання щодо включення прислів'їв та приказок до складу фразеології давно стало причиною частих дискусій між фразеологістами (Рубинчик, 1981, с. 240).

Противниками включення прислів'їв та приказок до складу фразеології є ті вчені, які вважають, що цілісними фразеологічними одиницями можуть бути лише фразеологізми зі структурою словосполучення, що виконують номінативну функцію та виступають як еквіваленти слів у ролі одного з членів речення. Серед них є такі вчені, як Н. М. Амосова (1966), О. М. Бабкін (1964), С. І. Ожогов (1957) та О. І. Молотков (1968; 1967). Усі сталі утворення, які не є одиницями номінації, виключаються ними зі складу фразеології (Кунин, 1970, с. 213).

Однак, більшість вчених розглядають сталі за своєю структурою та значенню речення як невід'ємну частину фразеології. Серед них є такі дослідники, як В.°Л.°Архангельський (1972), О. В. Кунін (1970), М. М. Шанській (1972) та І. І. Чернишева (1968).

До того ж, до числа фразеологічних одиниць цього типу здебільшого відносять прислів'я та приказки, інші різновиди фразеологізмів-речень чи взагалі не зазначаються, чи розглядаються недостатньо детально та глибоко (Рубинчик, 1981, с. 241).

Особливої уваги варта монографія В. Л. Архангельського «Устойчивые фразы в современном русском языке» (1964), в якій на фоні загального аналізу російської фразеології, характеристики її складу та принципів виокремлення фразеологічних одиниць головна увага звертається на опис фразеологізованих речень та визначення

їхнього місця серед інших типів фразеологічних одиниць. Серед різновидів усталених виразів російської мови на перше місце «за комунікативною значущістю» автор монографії ставить загальноживані прислів'я та приказки (Архангельский, 1964, с. 154).

Прислів'я та приказки отримали дуже широке розповсюдження у всіх жанрах перської художньої літератури. Вони постійно вживаються в розмовному мовленні. Маючи тісний зв'язок між своїми структурно-семантичними властивостями та фразеологічним складом перської мови, вони водночас володіють такою рисою як самостійність. Перш за все остання властивість виявляється в тому, що вони потребують певного контекстуального оточення та логічного контексту, не обов'язкового для більшості видів фразеологічних одиниць (Рубинчик, 1981, с. 241).

Не дивлячись на удавану зовнішню простоту, прислів'я та приказки уособлюють досить місткі та внутрішньо складні утворення. Г.Л. Пермяков зазначив у своїй праці наступне: «З одного боку, це мовні явища, що схожі зі звичайними фразеологізмами; з другого боку – якісь логічні одиниці (судження чи умовиводи); і з третього – художні мініатюри, що в яскравій, чіткій формі відображають факти живої дійсності» (Пермяков, 1970, с. 8).

У працях з перської фразеології не існує єдиної точки зору щодо включення прислів'їв та приказок до складу фразеологічних одиниць.

М. Шакі не вважає прислів'я та приказки частиною фразеології, хоча зазначає в них присутність наступних фразеологічних властивостей:

- стійкість лексичного складу;
- сенс більшості прислів'їв та приказок має алегоричний характер та традиційно незмінний;
- їхній склад часто семантично ізольований;
- вони відтворюються в мовленні як готові одиниці (Shaki, 1964, с. 55).

Ф. І. Зульфигарова (1964) у кандидатській дисертації, присвяченій вивченню ідіоматичних висловів у творах С. Хедаята, вважає правомірним включення до фразеології прислів'їв та приказок, оскільки вони мають багато спільного з іншими різновидами фразеологічних одиниць (Зульфигарова, 1964, с. 6).

Водночас автор праці вказує на відмінні особливості ідіом в порівнянні з прислів'ями та приказками, серед яких зазначимо наступні:

- ідіоми можуть замінюватись еквівалентом-словом, що використовується у прямому значенні, а прислів'я не можуть мати такої заміни;
- ідіоми можуть мати форму речень та інфінітивних словосполучень, тоді як прислів'я та приказки в формі інфінітиву не вживаються (Зульфигарова, 1964, с. 8).

Прислів'я та приказки, як і типові фразеологізми, характеризуються якісною та кількісною визначеністю лексичного складу та граматичних форм, стійкістю та традиційністю загального сенсу, який у більшості з них має переносний характер. Подібно до фразеологічних одиниць, прислів'я та приказки не утворюються в процесі мовлення, а відтворюються мовцем у готовому вигляді (Рубинчик, 1981, с. 242).

У перських прислів'ях та приказках можна спостерігати за явищами, які не вкладаються в рамки сучасної граматичної побудови. Існують основоположні граматичні структури, що зберегли ознаки попередніх етапів розвитку перської мови.

Якісна та кількісна визначеність лексичного складу прислів'їв та приказок відображається в тому, як мовець не може змінювати слова або додавати нові слова на свій розсуд. Якщо в окремих випадках заміна слів чи додавання нових слів бувають все ж можливими, як і в інших різновидах фразеологічних одиниць, то вони носять узуальний характер. Внаслідок цього утворюються лексико-структурні варіанти прислів'їв та приказок. Наприклад:

خر را گم کرده پی نعلش (یا پالانش) می گردد (Beytoote).

Укр.: «Загубивши віслюка, шукає підкову (сідло)».

Для перських прислів'їв та приказок є характерною стабільність і незмінюваність синтаксичної структури, навіть якщо вони мають архаїчний характер і не відповідають нормам сучасної мови. Необхідно зазначити наступні факти:

1. Випадки архаїчного використання післялогу «-ра» (را), які не є притаманними для літературної норми перської мови, наприклад:

عاقل را یک اشارت بس است (Ganjoo).

Укр.: «Розумний з півслова розуміє».

2. Сталість граматичних форм найяскравіше виявляється в дієслівному компоненті:

Дієслівний компонент прислів'їв та приказок зазвичай залишається незмінним, і лише в деяких випадках можна зустріти заміну однієї форми часу іншою. У прислів'ях іноді дозволяються обмежені зміни за особами. Наприклад:

مگر هفته ماهه به دنیا آمده ای؟

Укр.: «Хіба ти народився семимісячним?» (у значенні: «Чому ти так поспішаєш?»).

У низці прислів'їв та приказок дієслівний компонент виражається архаїчними формами:

- дієсловами в простому минулому часі з префіксом «бе-» (به), наприклад:

از دل برود هر آنکه از دیده برفت.

Укр.: «Як з очей, так і з серця»;

- поєднання особової форми модального дієслова «могти» (توانستن) з усіченим інфінітивом смислового дієслова, наприклад:

مگو آنچه نتوانی شنید.

Укр.: «Не кажи того, що не можеш почути»;

- дієсловами в теперішньо-майбутньому часі без префіксу «мі-», наприклад:

هر چه پیش آید خوش آید.

Укр.: «Усе, що не робиться – усе на краще»;

- формою третьої особи однини дієслова «بودن» (бути) – «بود», що використовується в мові класичного періоду в значенні теперішньо-майбутнього часу дійсного та умовного способів, наприклад:

توانا بود هر که دانا بود.

Укр.: «Багатий той, хто багато знає» (у значенні: «У знаннях – сила»).

3. Нерідко в перських прислів'ях та приказках можна спостерігати інверсію окремих членів, що стоять після дієслівного компоненту, наприклад:

زبان سرخ سر سبز می دهد بر باد.

Укр.: «Жвавий язик може загубити юну голову» (у значенні: «Язик мій – ворог мій»).

4. Прислів'я та приказки нерідко мають структуру еліптичних речень, в яких відсутній дієслівний компонент; до того ж, останній, як правило, не може бути доданий, наприклад:

نه به آن شوری شور و نه به این بی نمکی.

Укр.: «Не так солоно, але й не так без солі» (у значенні: «Усе добре в міру») (Рубинчик, 1981, с. 244).

Перська мова багата на прислів'я та приказки, які щоденно використовуються носіями перської мови у побуті. З першого погляду вони здається простими для сприйняття, проте перекладати їх дослівно не варто, адже загальний сенс буде втрачено.

1.7. Методика дослідження вживання фразеологічних одиниць з компонентом «голова» в сучасній перській мові

Фразеологізм – це широке поняття у лінгвістиці. Тому задля дослідження фразеологічних одиниць часто є потреба у використанні особливих методів вивчення.

Деякі із цих методів досягли особливої прихильності або стали причиною для критики та стали поштовхом до утворення нових методів дослідження ФО.

Фразеологія ставить перед собою низку завдань. Одним із найвагоміших є створення типів класифікацій фразеологізмів, заснованих на різноманітних принципах. Подібна класифікація займається питаннями, що стосуються принципів виділення ФО, методів їх вивчення та семантизації (Камінська, 2011, с. 125).

Іранські фразеологізми є складною та багатоаспектною частиною фразеології, які потребують використання особливих методів дослідження. За словами Г. С. Голевої (2000, 2005, 2006), під час аналізу великої кількості матеріалу ми використовуємо системно-функціональний підхід, який включає максимально можливий розгляд структури ФО, враховуючи історико-культурні та лінгвістичні фактори, а також знання у історичній, етнографічній, релігійній, літературній та поетичній галузях (Голева, 2006, с. 9).

Методика дослідження ФО з соматичним компонентом «голова» в перській мові носить комплексний характер. Досліджуючи соматичну фразеологію при написанні цієї роботи ми використали наступні методи:

- метод суцільної вибірки (відбір фразеологічних одиниць зі словників для дослідження);
- описовий метод (тлумачення значень дібраних фразеологізмів в сучасній перській мові);

- семантичний метод на основі компонентного аналізу (визначення значення перських фразеологізмів та виявлення їхніх аналогів в українській мові зі словом "голова");
- метод спостереження (визначення частоти використання фразеологізмів за допомогою моніторингу перських новин в соціальних мережах, живого й віртуального спілкування з носіями перської мови);
- порівняльно-історичний метод (використовується під час порівняння способів передачі значень перських фразеологічних одиниць українською мовою).

Висновки до Розділу I

У пропонованому розділі ми провели дослідження щодо визначення приналежності обраних нами фразеологічних одиниць до певної групи – дієслівні фразеологічні одиниці. Також нам вдалося коротко висвітлити поняття фразеології загалом та функціонування фразеологічних одиниць в перській мові.

У розділі було представлено класифікацію перських фразеологізмів і розширено знання в цій області. Було з'ясовано, що фразеологізми в перській мові поділяються на такі групи: іменникові, дієслівні, зі складними дієсловами, фразеологізми-речення, прислів'я та приказки.

Дієслово вважається найскладнішою частиною мови, а тому дієслівні фразеологічні одиниці є найтяжчими для опрацювання.

Варто зазначити, що відповідно до досліджень, фразеологічні одиниці зі складними дієсловами є найпоширенішими серед перських фразеологізмів і найбільш використовуваними.

Фразеологія розглядається за допомогою різних методів дослідження. Зокрема, для аналізу ФО в перській мові ми використовували методи суцільної вибірки та спостереження, описовий, семантичний та порівняльно-історичний методи аналізу ФО з компонентом «голова» в сучасній перській мові.

РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ «ГОЛОВА» В СУЧАСНІЙ ПЕРСЬКІЙ МОВІ

2.1. Семантичні особливості фразеологізмів з компонентом «голова» в сучасній перській мові

Найбільш яскраво мовна картина світу, як спосіб об'єктивації мовного антропоцентризму, знайшла своє відображення в структурних елементах мови – її лексичному і фразеологічному складі.

У кожній мові можна виокремити групу фразеологізмів, компонентами яких є соматизми. Соматична фразеологічна одиниця (СФО) – це стійке словосполучення, до складу якого входить лексичний компонент, що містить назву частини або органу людського тіла.

Соматизми виступають найчастіше як семантичні центри сталих виразів, навколо яких утворюються окремі фразеологічні гнізда. Оскільки кожна мова керується чітко окресленим лексичним складом, то кількість цих гнізд чітко обмежена (Мицан, 2013).

СФО є досить поширеними у використанні серед носіїв перської мови. Компонент «голова» складає значну їх частину, проте не завжди має пряме значення при вживанні його у мовленні як частини ФО.

На сьогоднішній день фразеологія активно розвивається в теоретичному і практичному напрямках розділу мовознавства. Тісний зв'язок мови з життям, історією суспільства, його культурою проявляється не тільки в лексиці, але в ще більшій мірі у фразеології.

Назви частин тіла не мають рівну значущість у мові. У будь-якій мові деякі соматизми грають важливішу роль, ніж інші.

Фразеологічний склад мови – це дзеркало, в якому лінгвокультурний спільність ідентифікує свою національну самосвідомість (Телия, 1996, с.10). Буслаєв слідом за багатьма фахівцями визнає моральну і виховну роль фразеологізмів і зазначає: «Фразеологізми – своєрідні мікросвіти, які містять в собі і моральний закон, і здоровий глузд, виражені в короткому вислові, які заповідали предки в керівництво нащадкам» (Буслаєв, 1954, с. 37).

Фразеологізми є національно-культурними одиницями мови, що передають культурний потенціал народу з покоління в покоління. У них виявляються національні особливості кожної мови і таким чином вони висловлюють дух і своєрідність нації (Ахмади, Садат-Махмудян, 2014, с. 295).

Назви частин тіла і органів людини, крім прямого значення, мають також і символічний характер в різних культурах, в різних мовах світу. Частини тіла їх назви виражають характер людини, особливо національно-культурні якості, і часто входять до складу фразеології. Ясно, що соматичні фразеологічні одиниці виражають емоції людини і його відношення до навколишнього середовища, відображають символіку, пов'язану з частинами тілами (Ахмади, Садат - Махмудян, 2014, с. 295).

Іноді одна назва частин тіла асоціюється у різних народів однаково. Таким чином, А.Д. Райхштейн зазначає, що у всіх досліджених мовах голова зв'язується з інтелектом, серце – з емоціями, рот і мова – з мовленням, рука – з практичними діями і т.і (Райхштейн, 1980, с. 108).

Крім того, іноді назви частин тіла асоціюються серед різних націй по-різному, оскільки дух і психологія народу, їх спосіб мислення і сприйняття навколишньої дійсності не однакові (Ахмади, Садат-Махмудян, 2014, с. 295).

За даними М. А. Пеклера (1967) й А.Д. Райхштейна (1980), серед 17 найбільш частотних іменників у складі фразеологічних одиниць зустрічається 8 соматизмів, а саме: «рука», «очі», «голова», «нога», «язик», «ніс», «вухо», «серце», «кров», «плече».

Компоненти-соматизми знаходять широке поширення у фразеологічному пласті лексики, оскільки відносяться до ядра словникового фонду мови. Зазвичай під соматичною фразеологічною одиницею (СФО) розуміється фразеологізм, однією із складових одиниць якого є слово, яке позначає не тільки зовнішні фізичні форми (такі, як рука, нога, голова та ін.), але й елементи внутрішньої системи організму людини (наприклад, кров, серце, печінку, мозок і т.д.) (Попова, 2020). Наприклад:

سر کسی در لاک خودش بودن

Укр.: «не сунути ніс у чужі справи».

Продуктивність фразеології з компонентами-соматизмами легко можна пояснити, бо дане мовне явище носить яскраво виражений антропоцентричний характер. У процесі пізнання світу й власного тіла люди починають співвідносити себе з навколишньою дійсністю, приписуючи різним явищам природи «людські» властивості. Таким чином, у багатьох мовах з'являються різні міри довжини і ваги, рівні середнього розміру стопи або руки.

Соматичні фразеологічні одиниці характеризуються високою частотністю вживання, стійкістю і розвиненою семантичною структурою. Варто зазначити, що фразеологізми з компонентами-соматизмами, які називають зовнішні органи чуття, за допомогою яких людина пізнає навколишню дійсність і своє місце в ній, особливо поширені. Це пояснюється тим, що такі частини тіла більш доступні для спостереження і опису. Наприклад:

سر کسی را شیره مالیدن

Укр.: «заговорювати комусь зуби».

З давніх давен людина ототожнювала навколишній світ із частинами свого тіла – головою, руками, ногами, серцем. Використовуючи їхні назви в переносному значенні, люди точніше передають свої думки, почуття, дії і ставлення до дійсності. Відповідно назви частин тіла або органи називаються соматизмами (Абабілова, 2015, с. 7).

Термін “соматичний” був вжитий Ф. О. Вакком під час дослідження фразеологізмів естонської мови, до складу яких входили назви частин людського тіла і які були названі соматичними. На думку вченого фразеологізми-соматизми є одним із найдавніших прошарків фразеології та складають одну з найбільш важливих частин фразеологічного складу мови (Вакк, 1968).

Проте не всі науковці до фразеологічних одиниць з соматичним компонентом включають лише ті, що містять назви частин тіла людини, а не жестові і мімічні фразеологізми у групі соматичних одиниць (Назаров, 1972).

Під соматичними маються на увазі ті фразеологічні одиниці, у структурі яких у якості значущого компонента присутні лексеми, що не лише позначають частини тіла людини або тварини, але і те, що пов’язане з організмом людини або тварини. Соматична фразеологія – істотна частина фразеології, що має особливе значення у формуванні мовної картини світу. Вона давня, стійка, але розвивається динамічно (Городецкая, 2007, с. 12; Дашиева, 2010, с. 70; Исмаилова, 2011, с. 8).

Під СФО зазвичай розуміється фразеологізм, провідним або залежним компонентом якого є слово, що означає не лише зовнішні фізичні форми організму людини (голова, рука, ніс тощо), але й елементи серцево-судинної, нервової й інших систем (кров, мозок, печінка). Вибір саме цих фразеологізмів обумовлений тим, що соматичний компонент є комунікативно найбільш значимою і високопродуктивною частиною у складі фразеологізмів (Абабілова, 2015, с. 8).

СФО широко вживані в мовленні, та наявні в значній кількості у фразеологічному фонді будь-якої мови.

Таким чином, за даними досліджень Р. М. Вайнтрауб, вони складають 30 % усіх стійких словосполучень (Вайнтрауб, 1980). Це зумовлено тим, що людині притаманно переносити знання про саму себе на навколишню дійсність, то ж через соматичний компонент проходить процес пізнання довколишнього світу (Красных, 2002).

До характерних ознак СФО належать: високий ступінь умотивованості, поєднання і взаємодія кількох типів мотивації, складна когнітивна структура. Найпродуктивнішими мотиваційними типами виступають концептуальна метафора й концептуальна метонімія (Копыленко, 2010).

Е. З. Ленец стверджує, що найбільш активні у фразеологічному утворенні є лексеми-соматизми, що викликають образні асоціації з інтелектом, фізичною працею, життям, почуттями, а також асоціації, пов'язані зі сприйняттям світу та його пізнанням (Абабілова, 2015, с. 8).

Однак, Е. М. Мордкович не погоджується з поданою вище точкою зору та на перше місце за активністю участі у творенні фразеологічних одиниць ставить соматичні компоненти “око, голова, рука”, які відповідають за почуттєву, логічну і практичну сферу пізнання та діяльності людини (Мордкович, 1977).

На думку дослідниці Л. Сайфі, соматичні компоненти відносяться до концепту “Я фізичне”, який складається із наступних компонентів: організм людини; фізичне сприйняття; здоров'я та самопочуття; фізичні можливості і стани людини; зовнішній вигляд людини; фази людського життя; потреби, звички; рухи, положення тіла (Сайфи, 2008).

Залежно від характеру об'єкта номінації, його функцій, соматичні компоненти розподіляються на сомонімізми (служують для позначення частин людського тіла), остеонімізми (номінації кісток людського тіла і їхніх з'єднань), спланхнонімізми (найменування внутрішніх органів), ангіонімізми (служують для позначення кровоносної системи), сенсонімізми (назви органів чуттів), та лексика на позначення хвороб і виявів людського організму. Окреме місце займає квазісоматизм (душа) (Луговая, 2007).

Окрім вищезазначених груп науковці виокремлюють такі: нервову і серцево-судинну систему людини; речовини людського організму; рослинність на тілі людини; розумово-психічне і духовне життя людини; антропоніми; стійкі

словосполучення, що з'явилися в результаті опису символічних жестів і міміки (Лабінська, 2004).

Людина відображає у мові своє уявлення про світ, тому слова, що позначають частини тіла людини, такі ж давні, як і сама людська свідомість. Людина вживає назви частин свого тіла у переносному значенні, порівнюючи світ зі своїм тілом, і глибше передає свої думки та почуття (Городецкая, 2007, с. 4, 10; Смирнова, 2011, с. 508–509).

Однак різні частини тіла мають різну ступінь продуктивності при утворенні метафор. Назви «паха», «пазуха», «пупець» у складі соматичних фразеологізмів використовуються дуже рідко, натомість лексеми «голова», «рука», «серце», «нога», «око» часто. Найбільш продуктивними є ті лексеми – соматизми, функції яких в організмі людини є найбільш зрозумілими, саме з цим є пов'язана легкість їх переосмислення. Під час проведення дослідження вияснилося, що в утворенні ФО бере участь біля сорока назв частин людського тіла. Найбільша частота вживання є характерна для соматизмів «око» – 1444, «серце» – 745, «голова» – 740, «рука» – 566, «нога» – 371, «язик» – 283 (Ужченко, 2007, с. 46). Досить рідко у складі фразеологізмів трапляються соматизми «п'ята», «нігті», «груди» (Мицан, 2013).

«Голова» в антропоцентричній моделі світу є центром розуму, місцем духовного життя. У символічному сенсі вона трактується як місце перебування душі і центр народження дітей. Від найдавніших часів розвитку мови голова є значеннєвим центром найрізноманітніших асоціацій і метафор. Ця частина тіла керує думками і розумом, тому основне конотативне значення соматизму – поміркованість і розум або їхня відсутність (Мицан, 2013), наприклад:

(укр.: «неуважний») سر به هوا, (укр.: «щасливий») سر خوش

Прикметники в складі таких фразеологізмів часто є синонімами до осіб яких окреслюють наведені ФО. Часто лексема «голова» набуває ширшого значення, а саме відповідає за життя людини – вона називає життєво-важливу частину тіла, наприклад:

укр.:) سر سپردن (укр.: «ризикувати своєю головою») کردن با سر خود بازی کردن («ручатись головою»).

Додаткове значення вносить сема переваги, яка закладена в семантиці фразеологізмів високо тримати голову, не схилити голови, у голові (Мицан, 2013).

Крім того, соматизм «голова» входить до складу фразеологізмів, які мають значення:

1) фізичний стан:

سر درد می کند (укр.: «голова болить»);

2) людська діяльність:

سر به دیوار کوبیدن (укр.: «битися головою об стіну»);

3) міра і ступінь:

در بالای سر (укр.: «вище голови»).

О. О. Назаров слушно відмічає, що частотність соматичного компоненту у складі фразеологічних одиниць залежить від міри необхідності органів у трудовому процесі і від усвідомлення людиною необхідності органів для свого життя: чим вищою є необхідність (і міра її усвідомлення), тим вищою є можливість соматичного компоненту утворювати фразеологізми (Назаров, 1972).

За семантичними ознаками виділяють десять лексико-семантичних груп соматичних компонентів: характер, фізичний стан, відчуття-стан, відчуття-відношення, якісна характеристика людини, розумова діяльність, портрет, дії і вчинки людини, соціальне положення, ступінь віддаленості від об'єкту. Виділені лексико-семантичні групи дозволяють диференціювати як загальні риси, властиві всьому мовному колективу, так і специфічні особливості фразеологізмів-соматизмів в різних мовах (Абббілова, 2015, с. 9).

Багато уваги соматичним компонентам у процесі дослідження переносного значення слова приділила А. Шамота. Автор відмічає, широке вживання назв частин людського тіла для найменування предметів і явищ навколишнього світу, може по-різному асоціюватися в різних мовах. Переносні значення дослідниця розглядає в

межах окремих частин мови, серед яких виділяє насамперед лексику на позначення частин тіла людини і тварини. Це шар лексики, що особливо легко і часто використовується для називання інших предметів, причому не можна виділити якогось єдиного спрямування у переносному вживанні слів. Серед лексем, які можуть вживатися метонімічно, названо: рука, нога, язик, ніс, вухо, рот (Шамота, 1971).

Причиною постійної уваги до соматичних компонентів є той факт, що процес усвідомлення себе серед навколишньої дійсності і визначення себе як особистості людина почала з відчуттів, що виникають безпосередньо через органи чуття і частини власного тіла. Людське тіло виявилось одним з найдоступніших для спостереження і вивчення об'єктів, і слова, що позначають частини тіла людини, так само древні, як і сама людська свідомість. Широке вживання зазначеного явища у складі фразеологічних одиниць в значній мірі обумовлено тим, що воно являє собою один з найдавніших шарів в лексиці різних мов і входять у ядро словникового фонду кожної мови. Популярності СФО сприяють також актуальність змісту, яскрава образність, народність, нескладність граматичного оформлення і стилістична багатообразність (Абабілова, 2015, с. 9).

Соматичній лексиці як мовній універсалії, а також її похідній – соматичній фразеології – приділяється велика увага як у працях дослідників загальних питань лексикології різних мов світу, так і в дослідженнях, присвячених питанням їхньої фразеології. Важливість дослідження соматичних одиниць криється в тому, що тісні зв'язки соматизмів із реаліями навколишнього світу пояснюються онтогенетичними функціональними властивостями частин тіла людини та їхнім символізмом. Людина, знаходячись у центрі всесвіту, починає усвідомлювати світ та себе у ньому, орієнтуватися у часі та просторі, визначати себе як особистість та створювати власну систему уявлень про світ, що її оточує, безпосередньо за допомогою частин власного тіла. Людське тіло стало інструментом пізнання і сприйняття світу, яке має антропоцентричний характер, а також визначає параметри виміру простору та часу.

З давніх-давен людина порівнювала оточуючий її світ із своїм тілом і тому людське тіло та його частини можуть розглядатися як основа концептуалізації зовнішнього та внутрішнього світу людини (Богус, 2006, с. 3; Гудков, 2003, с. 15; Смирнова, 2011, с. 509).

Основне джерело фразеологічних одиниць з соматичним компонентом знаходиться в усній, розмовній і професійній мові, в якій вони формувалися і функціонували. Так, Л. Сміт відзначає, що деякі з англійських соматичних компонентів узяті з Біблії, перекладені із староевропейської, із старогрецької, а інші, мабуть, були запозичені з французької мови, також багато ФО цього типу (Сміт, 1959).

Аналіз наукової літератури засвідчив, що науковці вживають такі терміни, як “соматизм”, “соматичний компонент”, які є синонімічними. Отже, в нашому дослідженні вважаємо правомірним називати фразеологічні одиниці, які містять компонент, що позначає частини тіла, як “фразеологічні одиниці з соматичним компонентом” (Абабілова, 2015, с. 9).

Дослідники фразеологізмів із соматичним компонентом різних мов світу відзначають, що соматичні компоненти можуть бути не лише індикатором стану, але і давати людині характеристику – фізичну, психічну, соціальну тощо. Вони виокремлюють у них такі лексико-семантичні (тематичні) групи: характер людини, фізичний стан людини/фізична властивість чогось, відчуття-стан, відчуття-відношення, якісна характеристика людини, розумова діяльність людини (розум/дурість), портрет людини, дії та вчинки людини, соціальний стан людини, ступінь віддаленості від об’єкта, вмістилище чогось (Городецкая, 2007, с. 16; Смирнова, 2011, с. 510).

Національно-культурний компонент семантики ФО відображає світобачення і світорозуміння народу і всю сукупність культурних символів, образів, асоціацій, закріплених в пам’яті поколінь. Матеріальна, соціальна і духовна культура іранців відбивається в образах мови: словах-символах, традиційних образних порівняннях,

мовних формулах вдячності, добрих побажань, заклинань, докорів, претензій і т.п., у пареміях як згустках народної самосвідомості, у мудрих поетичних висловах і афоризмах (Голева, 2005).

2.2. Функціональні особливості фразеологізмів з компонентом «голова» в сучасній перській мові

У різних народів шлях від позамовної реальності до поняття, а потім до словесного вираження цього поняття розрізняється під впливом екстралінгвістичних чинників (розбіжності в історії, умови життя, особливості формування свідомості). Відповідно, у них буде відрізнятися мовна картина світу – відтворення у мові за допомогою мовних засобів предметів та явищ оточуючої дійсності. Вона реалізується в принципах категоризації оточуючої дійсності та матеріалізується у лексиці та граматиці. Мовним картинам світу різних народів притаманні як спільні, універсальні для всіх мов, так і специфічні кожній окремій мові екстралінгвістичні (лінгвокультурно-національні) особливості формування. Тому на сучасному етапі розвитку лінгвістики актуальним є зіставне (контрастивне) дослідження з погляду міжмовної еквівалентності важливих у культурно-національному відношенні лексико-тематичних груп слів, що функціонують у різних мовах у всій сукупності своїх дериватів та фразеологізмів (Богус, 2006, с. 3–4; Городецкая, 2007, с. 10).

Складовою частиною кожної мови є певна функціональна одиниця, яка має безліч зв'язків з іншими мовними частинами, а їх сукупність, у свою чергу, формує мовну систему. Фразеологія, як і мова взагалі, є надійною скарбничкою здобутків культури, звичаїв, прагнень і сподівань народу, одним з найважливіших джерел дослідження його минулого життя. За допомогою фразеологічних одиниць посилюється естетичний аспект мови (Корнева, Коваленко, 2017).

Фразеологічні одиниці як особливі мовні знаки належать до складних і суперечливих мовних явищ. Саме вони найвиразніше передають дух і красу мови (Ужченко, 1989).

Інтерес саме до фразеологічних одиниць з соматичними компонентами пояснюється декількома причинами:

- по-перше, вони займають провідне місце у фразеології будь-якої мови;
- по-друге, частини тіла й органи людини, знаками яких є соматичні компоненти, являють собою загальне для різних мов референтне поле, яке лежить в основі утворення подібних мовних одиниць;
- по-третє, більшість СФО мають ясну, прозору внутрішню форму, пов'язану з конкретними фізичними властивостями й функціями органів і частин тіла людини. Все це робить їх привабливими для всебічного дослідження (Корнєва, Коваленко, 2017).

Ми виявили у фарсі досить значне число структурно-граматичних моделей серед дієслівних ФО і фразеологізмів-речень. Це моделювання здійснюється на основі тісної взаємодії семантики та структури фразеологізмів.

Крім того, відзначені поодинокі явища фразеологічного моделювання серед різних структурних утворень – словосполучень і речень, у тому числі прислів'їв і приказок. Усі вони є моделями опису існуючих в мові фразеологізмів, але не моделями породження; вони не можуть прогнозувати виникнення нових ФО. Непередбачуваність значення пояснюється неможливістю передбачити семантичний результат при фразеологічному перетворенні.

Моделювання в сфері фразеології – складна проблема, яка відображає системність фразеології у всій її суперечливості і асиметрії.

Мова відрізняє не тільки граматична, лексична, фразеологічна, а й національно-культурна специфіка бачення світу. Кожна мова відображає світ, дійсність у відповідності зі своєю національно-культурною специфікою, що включає

асоціативно-образний лад мислення нації, національний менталітет, національний характер.

Кожна мовна картина світу унікальна і національна. Таким чином, національна фразеологічна система відображає національні особливості мови і народу-носія (Голева, 2005).

Емоції традиційно були й залишаються предметом дослідження таких наук, як психологія, фізіологія, філософія. Однак у другій половині ХХ століття починає активно формуватися нова лінгвістична галузь, яка концентрує свою увагу саме на позначенні емоцій в мові та їхньому вираженні в мовленні. Лінгвістика емоцій сходиться до давньої суперечки серед лінгвістів (М. Брель, К. Бюлер, Е. Сепір, ван Гіннекен, Г. Гійом, Ш. Баллі та ін.) щодо того, чи повинна лінгвістика займатися емоційними складниками. Деякі вчені (К. Бюлер, Е. Сепір, Г. Гійом) вважали, що домінантою в мові є когнітивна функція, а тому вивчення емоційного компонента має бути усунуто з кола лінгвістичних досліджень. Інші дослідники (Ш. Баллі, ван Гіннекен, М. Брель), навпаки, вважали вираження емоцій центральною функцією мови (Шаховський, 2008, с. 13).

Однією з проблем, якими займається лінгвістична теорія емоцій, є проблема універсальності/неуніверсальності емоцій. Деякі дослідники вважають, що емоції не універсальні, їх природа залежить від типу культури, лінгвоетнічної належності людини та інших чинників, а тому вони засвоюються як певні культурні паттерни, завдані відповідним соціокультурним простором. Інші вчені навпаки вважають, що емоції, маючи єдину біологічну основу, універсальні й не залежать від культурних параметрів. Прибічники третьої, компромісної позиції, вважають, що емоції – це генетичний вроджений феномен, але тільки завдяки досвіду люди навчаються культурно специфічним правилам їхнього вираження (Красавский, 2008, с. 27-28). Цілком очевидно, що вивчення способів мовної концептуалізації емоцій у різних лінгвокультурах покликане сприяти розв'язанню багатьох проблем загальної теорії емоцій (Мазепова, 2013, с. 630).

Відомо, що номінативна щільність вербалізованого емоційного світу в різних етносах і культурах нерідко буває різною. Оскільки найяскравіше концептуалізація емоцій виявляється на метафоричному рівні, ми вирішили проаналізувати особливості вербалізації таких базових емоцій людини, як радість та сум на матеріалі перських лексичних і фразеологічних одиниць з образним компонентом та проінтерпретувати отримані дані в термінах кодів культури.

Як відомо, зміст культури кожного народу представлений різними сферами: це його традиції, побут, одяг, економіка, наука, мистецтво, релігія тощо. Усі вони реалізуються у вигляді системи кодів культури. Код культури – це макросистема характеристик об'єктів картини світу, об'єднаних спільною категорійною властивістю; деяка понятійна сітка, використовуючи яку носій мови категоризує, структурує й оцінює навколишній та свій внутрішній світи (Красных, 2003, с. 297-298; Пименова, Кондратьєва, 2011, с. 125).

Дослідники виділяють велику кількість кодів культури, як-от: рослинний, зооморфний, перцептивний, соматичний, антропоморфний, предметний, харчовий, кольоровий, дименціональний, просторовий, часовий, ціннісний, теоморфний (релігійний) тощо (Пименова, Кондратьєва, 2011, с. 127-128).

Базовими кодами культури В. В. Красних пропонує вважати такі: соматичний, просторовий, часовий, предметний, біоморфний, духовний (Красных, 2003, с. 297).

Потрібно зауважити, що лексико-фразеологічне поле соматизмів системі будь-якої мови посідає значне місце. За підрахунками Р. М. Вайнтрауба (1980), фразеологізми із соматичним компонентом складають близько 30% фразеологічного складу будь-якої мови (Селіванова, 2004, с. 86).

Соматичний код культури вважають найдавнішим з усіх, оскільки людина почала осягати оточуючий світ з пізнання самої себе, а вже потім екстраполювала ці знання на навколишню дійсність (Красных, 2003, с. 297).

Аналіз метафоричного вираження емоцій радості й суму в перській мові з позицій теорії культурних кодів засвідчує, що найчисельнішу групу складають

лексичні та СФО. Оскільки емоційна метафорика здебільшого заснована на реальній симптоматиці людини, метафоричні звороти часто позначають фізіологічні прояви відповідних емоцій або поведінку людини, що їх переживає.

Тому більшість ФО із "зовнішніми" соматизмами мають жестове, мимічне або моторно-кінетичне походження. Когнітивний аналіз ФО із "внутрішніми" соматизмами дозволив скласти уявлення про ідіоспецифіку мовної концептуалізації цього фрагмента внутрішнього світу людини в перському лінгво-ментальному просторі (Мазепова, 2013).

Висновки до Розділу II

Фразеологізми відображають національну специфіку мови, її самобутність. У фразеології відображений багатий історичний досвід народу, в ній відбиті уявлення, пов'язані з трудовою діяльністю, побутом і культурою людей. Вивчення фразеології складає необхідну ланку в засвоєнні мови, в удосконаленні мовленнєвої культури. Правильне й доречне використання фразеологізмів надає мові неповторну своєрідність, особливу виразність, влучність, образність.

ФО часто мають метафоричний елемент. Дослівний переклад в такому випадку неможливий. У багатьох випадках вони мають яскраве національне забарвлення. Це все та ряд інших факторів призводить до того, що ФО часто не мають абсолютних еквівалентів в іншій мові.

Складність перекладу ідіом полягає у тому, що перекладач повинен уміти їх розпізнати і відшукати відповідник в українській мові.

СФО становлять значну частину фразеологічного рівня мови. Частини тіла в різних мовах мають не лише дослівне значення, а й несуть символічний характер.

Фразеологізми із соматичним компонентом складають близько 30% фразеологічного складу будь-якої мови.

Серед 17 найбільш частотних іменників у складі фразеологічних одиниць зустрічається 8 соматизмів, а саме: «рука», «очі», «голова», «нога», «язик», «ніс», «вуха», «серце», «кров», «плече».

Використовуючи назви частин тіла в переносному значенні – як порівняння у приказках та прислів'ях, люди намагаються повніше передати свої думки або справити яскравіше враження від висловленого.

Перекладом ФО займалися багато видатних перекладознавців. Серед тих шляхів реалізації ФО, що зустрічаються найчастіше, можна виділити: дослівний; еквівалентний, аналоговий та описовий.

Вивченням соматичних одиниць у складі фразеології різних мов займалися М. А. Пеклера, А.Д. Райхштейна, Ф. О. Вакк та Г. С. Голева.

М. Брель, К. Бюлер, Е. Сепір, ван Гіннекен, Г. Гійом та Ш. Баллі сперечалися щодо того, чи повинна лінгвістика займатися вивченням емоційного забарвлення фразеологічних одиниць.

К. Бюлер, Е. Сепір та Г. Гійом вважали, що домінантою в мові є когнітивна функція, а тому вивчення емоційного компонента має не має бути присутнім в колі лінгвістичних досліджень.

Інші дослідники, наприклад, Ш. Баллі, ван Гіннекен та М. Брель, навпаки, вважали вираження емоцій центральною функцією будь-якої мови.

Вживання назв частин тіла будь-якої мови допомагає не лише під час обговорення самопочуття або опису чиеїсь зовнішності, але і для позначення якихось абстрактних, фізичних та нефізичних станів – настроїв, особливостей характеру, відносин між людьми.

Фразеологізми з соматичними компонентами у локативному вживанні віддзеркалюють об'єктивні і суб'єктивні реалії у світі, в центрі якого знаходиться людина у всіх своїх проявах.

Отже, фразеологічні одиниці з соматичним компонентом являють собою невичерпне джерело для проведення лінгвістичних досліджень.

РОЗДІЛ III. ІДІОЕТНІЧНА СПЕЦИФІКА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З КОМПОНЕНТОМ “ГОЛОВА”

3.1. Особливості перекладу фразеологічних одиниць

Закономірності перекладу фразеології визначаються різними системно-мовними факторами, до яких відносяться структурно-семантичні, стилістичні і, особливо, генетичні. Останні не такі визначальні та об'єктивні, як попередні два. Їх роль набагато скромніша: якщо передача значення і стилістичної характеристики фразеологізму складає саму мету перекладу, то генетичні особливості абсолютної більшості ФО є іррелевантними з огляду перекладу і здебільшого відтворенню іншою мовою не підлягають. Перекладачу необхідно лише чітко знати змістову і стилістичну сторони виразу, що необхідно перекласти, і він не завжди мусить знати етимологію виникнення цієї ФО. Проте це не виключає можливість звертання до етимологічних даних, особливо, якщо йдеться про переклад фразеологічних позначень національних реалій або одиниць інтернаціональної фразеології. Основне завдання генетичних факторів полягає в тому, що фразеологізмам, які об'єднані спільним походженням, властиві деякі загальні закономірності перекладу. У наше завдання входить виявлення та опис таких закономірностей та визначення оптимальних шляхів, завдяки яким перекладач може досягти повноцінного відображення оригіналу засобами своєї мови (Комар, 2010, с. 131).

Емоційне й асоціативне значення більшості фразеологізмів, цілісність їх номінації утворюють багато труднощів під час перекладу.

Перекладач, перш за все, повинен мати великий рецептивний запас фразеологізмів і вміти користуватися фразеологічними словниками.

Перські фразеологічні одиниці можна поділити на ті, що мають фразеологічний еквівалент в українській мові, і такі, що мають нефразеологічний еквівалент в українській мові.

Під фразеологічним еквівалентом мається на увазі фразеологічне поєднання української мови, що збігається з іноземним за фразеологічним значенням. Він може бути повним або є частковим (Барышников, 1982, с. 212).

Найбільш яскраво національний колорит виявляється у фразеологізмах, що пов'язані з реаліями народного життя (Шадрин, 1991, с. 40).

Термін «реалія» в теорії перекладу вживається у двох значеннях. По-перше, під ним розуміють будь-які факти, властиві для певного народу (предмети матеріальної культури, власні імена, географічні назви, історичні події і т. п.), і, по-друге, слова і словосполучення, що служать для позначення цих фактів (Комар, 2010, с. 132).

С. Алахов і С. С. Флорін (1980) висловлювали важливу думку про те, що слово, яке позначає національну реалію і входить у склад фразеологізму, перестає бути реалією і являє собою лише компонент відповідного сполучення. Пристрасть англійців до чаю відобразилася в компонентному складі багатьох ФО.

У сфері фразеології реалії відображені двома способами: позначенням реалії може бути або окремий лексичний компонент, або весь фразеологізм в цілому (Кунин, 1977, с. 18).

Фразеологізми, що містять лексичний компонент-реалію, за звичай виражають поняття або думку, які є відомі або, хоча б, зрозумілі також і для носіїв інших мов. Слід сказати, що в таких ФО в специфічній інтернаціональній формі міститься інтернаціональний зміст. Іноді вони мають готові структурно-семантичні паралелі у фразеології інших мов. Серед цих паралелей не буває еквівалентів, оскільки наявність компонента, що позначає національну реалію, в принципі виключає саму можливість їх появи. Мова йде про відповідники-аналоги (Комар, 2010, с. 132).

Перекладач може оперувати лише такими аналогами або іншими фразеологічними відповідниками, на яких не має позначення національної специфіки. На це у свій час звернув увагу ще Ш. Баллі (1981).

В обох випадках фразеологізм є носієм національного колориту, що надає оригіналу особливе забарвлення. Переклад таких національно-специфічних ФО є цікавим, але цілком не простим завданням (Комар, 2010, с. 132).

Головним способом перекладу перських фразеологічних одиниць на українську мову є підбір еквівалентів. У разі збігу за змістом і формою, коли у фразеологічній одиниці є близький образ або ж фразеологічна одиниця становить інтернаціоналізм, переклад не викликатиме суттєвих ускладнень (Барышников, 1982, с. 213).

Жоден з наведених у нашій роботі фразеологізмів зі словом-компонентом "سر" не є інтернаціональним, тому їхній переклад не може бути дослівним.

У тому випадку, коли співпадає сенс, але відрізняється образна основа, відбувається переклад за аналогією з тим, аби в підсумку отримати адекватний переклад (Барышников, 1982, с. 213), наприклад:

سر کسی در لاک خودش بودن .

Укр.: «займатися своїми справами», «не сунути ніс у чужі справи».

از سر گرفتن چیزی.

Укр.: «починати щось спочатку».

سر رفتن.

Укр.: «вичерпуватися (про терпіння)».

Дослівний переклад є допустимим за відсутності фразеологічних еквівалентів, особливо якщо перські фразеологічні одиниці містять в собі реалії. Під час

перекладу вмотивованих фразеологічних одиниць (зазвичай термінологічні словосполучення) також передається предметне значення фразеологічних одиниць.

Під час описового перекладу передається загальний сенс фразеологічних одиниць, але при цьому втрачається образність. Може бути допущено розширення фразеологічних одиниць, їхнє розщеплення або скорочення. Помилки при їх перекладі, що призводять до викривлення сенсу, виникають тоді, коли перекладач прагне надати буквальний переклад, то перекладає фразеологічні одиниці за складовими компонентами. Тому головним правилом перекладу фразеологічних одиниць є їхній переклад як єдиного цілого (Барышников, 1982, с. 213), наприклад:

به در دسر افتادن.

Буквальний переклад: «впадати у головний біль».

Адекватний переклад: «потрапити у неприємну ситуацію».

سر کسی را گرم کردن.

Буквальний переклад: «підігрівати чийось голову».

Адекватний переклад: «розважати когось», «займати когось».

سر باختن.

Буквальний переклад: «втрачати голову».

Адекватний переклад: «жертвувати собою».

Складовою частиною кожної мови є певна функціональна одиниця, яка має безліч зв'язків з іншими мовними частинами, а їх сукупність, у свою чергу, формують мовну систему (Абабілова, 2015, с. 7).

Таким чином, в кожній мові існують свої фразеологічні одиниці, які пов'язані з неповторністю побуту, звичаїв, культури та й загалом ментальності народу. За допомогою фразеологічних одиниць, які не перекладаються дослівно, а сприймаються переосмислено, посилюється естетичний аспект мови. Інтерес саме до фразеологічних одиниць з соматичними компонентами пояснюється декількома причинами:

- по-перше, вони займають провідне місце у фразеології будь-якої мови;
- по-друге, частини тіла й органи людини, знаками яких є соматичні компоненти, являють собою загальне для різних мов референтне поле, яке лежить в основі утворення подібних мовних одиниць;
- по-третє, більшість СФО мають ясну, прозору внутрішню форму, пов'язану з конкретними фізичними властивостями й функціями органів і частин тіла людини.

Все це робить їх привабливими для всебічного дослідження (Абабілова, 2015, с. 7).

Вивченню СФО присвячено праці Р. М. Вайнтрауб (1980), Е. М. Верещагіна (1990), Ю. М. Караулова (1994), Е. З. Ленец (2007), Е. М. Мордкович (1977), О. О. Назарова (1972), Л. А. Сайфі (2008), В. А. Ткаченко (1991), А. М. Шамота (1971), В. П. Шубіної (1972), Т. З. Черданцевої (2000) та інших.

Питання перекладу фразеологічних одиниць знайшли відображення у наукових доробках таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як Є. Ф. Арсентевої (1983), Я. А. Баран (2008), О. М. Білоуса (2008), Л. Ф. Дмитрієвої (2005), М. І. Зимомрі (2008), В. Н. Комісарова (1990), І. В. Корунця (2001), С. Є. Кунцевич (2005), О. А. Мартинкевич (2005), С. С. Флоріна (1980) та інших.

Особливу проблему створюють фразеологізми, що позначають такі реалії, які взагалі відсутні в життєвому досвіді народу, мовою якого перекладається твір. У даному випадку перекладачі шукають інші засоби перекладу, серед яких зазвичай виділяють транскрипцію, транслітерацію, калькування та описовий переклад (Корунець, 2001, с. 75).

Транскрипція і транслітерація застосовуються при відтворенні фразеологізмів-реалій тільки одного виду, а саме тих, що складаються із компонентів власних імен.

Прагнення точності перекладу не повинно зводитися до калькування, оскільки калькування та дослівний переклад провокують спотворення змісту фразеологізму і призводять до втрати його самобутності, автентичності. У роботі з перекладом основний їх зміст не можна перекладати не враховуючи форми, адже сама форма фразеологічної одиниці теж має певне забарвлення і несе певну інформацію і нерідко її визначає. Інформація, яка міститься у фразеологізмі, сприймається іноді лише через саму форму. Перекладачеві необхідно аналізувати оригінал не тільки з точки зору комунікативного завдання, але і стосовно його формальної структури, визначаючи в ній особливості інформації, що перекладається (Гречина, 2002).

У багатьох випадках перекладач змушений відмовитись від створення так званої предметної точності через те, що вона часто неможлива за відсутністю відповідного поняття у МП або небажана за стилістичними нормами. У такому разі зміст оригіналу та перекладу зберігають лише стилістичні та фразеологічні особливості мов.

Вчені в таких випадках розглядають еквівалентні співвідношення як відомі мовні перетворення логічного характеру. Численні спеціальні засоби досягнення адекватності перекладу, відомі в перекладацькій практиці, поєднуються один з одним і часто застосовуються в комплексі. Цим досягається адекватність перекладу.

Іноді весь зміст фрази та її склад в процесі перекладу стають зовсім непізнаваними, але за своїми функціями вони є відповідними і створюють в МП ті ж

самі враження, що й оригінал носіїв ІМ. Комунікативне завдання та його функція повністю відтворюються.

У площині перекладацької діяльності шлях до таких змін – не завжди легкий. Великі труднощі виникають особливо тоді, коли в перекладі зустрічаються слова з переносним значенням, часто пов'язані з незвичайним слововживанням або з незвичайним поєднанням слів.

Відхилення від оригіналу нерідко викликані саме фразеологічними вимогами, з однієї сторони, (нормою поєднання слів) в мові перекладу та необхідністю відтворювати зміст оригіналу словами та словосполученнями, які виражають факти тієї дійсності, яка стоїть за оригіналом (Гречина, 2002, с. 2).

Отже, аналіз конкретного матеріалу перекладу свідчить про те, що відтворення фразеологізмів, які позначають національні реалії, здійснюються різними засобами, серед яких найчастіше за інші застосовується контекстуально-лексична, відповідність або опис за допомогою лексичних засобів (звороти іноземної мови, подані як власні імена, можуть також переноситись у текст перекладу шляхом транскрибування і транслітерації). В окремих випадках використовується калькування (повне або часткове) і створення контекстуального семантико-стилістичного аналогу на основі одиниць лексики та фразеології.

Добираючи еквівалент, перекладач дбає про те, щоб загальний зміст фразеологізмів співпадав, не змінювалась образність ідіом, зберігався культурологічний елемент. Хоча чимало перекладачів (Стрелковский, 1973, с. 104) розповідаючи про свій досвід перекладацької діяльності, зізнаються, що спершу допускають буквальний переклад ідіоми, а потім обов'язково шукають еквівалент в рідній мові.

Таким чином, сучасна теорія перекладу виходить із принципової можливості перекладу (Стрелковский, 1973, с. 107) будь-яких фразеологічних одиниць однієї мови іншою мовою. У разі відсутності еквівалентних співвідношень між одиницями

МП і ІМ точний переклад досягається інтерпретацією, тобто зверненням до широкого культурологічного фону.

Для правильного вирішення питання про переклад конкретних фразеологічних одиниць, перекладач повинен ясно усвідомлювати, який з способів він використає: які елементи фразеологізму ІМ можна замінити або взагалі не перекладати, де використати еквівалент, де подати переклад кожного слова тощо.

Перекладача перед усім мусить хвилювати найбільш точна відповідність загального змісту, емоціонального та стилістичного забарвлення, природна відповідність культурологічного фону.

3.2. Розподіл фразеологізмів зі словом-компонентом «голова» відносно їхніх українських еквівалентів

Питання перекладу ідіом (фразеологічні сполучення, прислів'я та приказки тощо) дуже суттєві не тільки для практики, але й для теорії перекладу. Автентичний переклад фразеологізмів викликає значні труднощі, оскільки їм притаманне розмовне забарвлення, афористичність, образність, лаконізм. Використання фразеологізмів характерне як для художньої літератури та публіцистики, так і для живого мовлення. Ці питання слід розглядати не тільки як проблему перекладу художньої літератури, але й як надзвичайно важливу загальну проблему перекладу (Гречина, 2002, с. 1).

Переклад ФО становить значні труднощі. Це пояснюється тим, що більшість з них є яскравими, емоційно насиченими зворотами, які належать до певного мовного стилю і які часто мають яскраво виражений характер. Для багатьох англійських ФО характерні багатозначність і стилістична різноплановість. Перекладу фразеологічних одиниць приділяють чимало уваги. Пов'язані з цим проблеми зарубіжні та вітчизняні вчені розглядають по-різному, рекомендують різноманітні методи перекладу.

Ретельний аналіз джерельної бази дозволяє стверджувати, що незважаючи на те, що О. В. Кунін (1970) та С. В. Влахов (1980) усі ФО поділяють на дві групи:

- 1) ФО, які мають еквівалент у мові перекладу;
- 2) безеквівалентні ФО.

Вони, як і більшість дослідників (Я. А. Баран (2008), В. Н. Комісаров (1990), І. В. Корунець (2001), К. Мартинкевич (2005)), пропонують перекладати їх повним фразеологічним еквівалентом, тобто українським еквівалентом, який співпадає з англійською ФО за значенням, лексичним складом, образністю, стилістичною спрямованістю і граматичною структурою (Влахов, 1980, с. 8).

Дослідники В. Н. Комісаров (1990), І. В. Корунець (2001), О. В. Кунін (1970), К. Мартинкевич (2005) пропонують перекладати ФО першої групи повним фразеологічним еквівалентом, який схожий за лексичним наповненням і граматичною побудовою на ФО мови оригіналу, а фразеологічні одиниці другої групи – шляхом калькування. Науковці відзначають, що цей спосіб перекладу дозволяє перенести безеквівалентні фразеологічні одиниці у мові перекладу при максимально повному збереженні семантики мови оригіналу. Сутність фразеологічного калькування полягає у створенні нового сполучення в мові перекладу, який копіює структуру вихідного фразеологізму. Вчені розглядають також частковий фразеологічний еквівалент, в якому значення в мові перекладу (МП) адекватно значенню фразеологізму в мові оригіналу (МО), але по образній основі, метафоричності відрізняється від нього (Абабілова, 2015, с. 10).

Науковці виділяють фразеологічний аналог (за термінологією болгарського дослідника С. В. Влахова “відносний еквівалент”), який за змістом, стилістичною характеристикою співпадає з ФО мови оригіналу, але відрізняється з нею лексичним наповненням і граматичною структурою.

Фразеологічні еквіваленти можуть бути повними і частковими. Повними фразеологічними еквівалентами є ті готові англійські еквіваленти, які співпадають з українськими за значенням, лексичному складу, образності, стилістичному

забарвленню та граматичною структурою. Повні еквіваленти в мові перекладу спостерігаємо у разі спільного джерела походження ФО в двох мовленнєвих системах.

Чимало англійських ФО перекладаються частковими українськими еквівалентами, які передають повне значення, зберігаючи стилістичну направленість, але містять лексичні, граматичні або лексико-граматичні відмінності.

Часткові фразеологічні еквіваленти можна розділити на дві групи: лексичні та граматичні. Часткові лексичні еквіваленти, у свою чергу, можна розподілити на дві групи. До першої групи належать фразеологічні одиниці, які співпадають за значенням, стилістичному забарвленню та близькі за образністю, але різняться за лексичним складом. До другою групи часткових лексичних еквівалентів належать ФО, які співпадають за значенням, стилістичному забарвленню та різняться за образністю. Часткові граматичні еквіваленти співпадають за значенням, образністю, лексичним складом та стилістичному забарвленню, а різняться за такими формальними ознаками, як число та порядок слів. Використання відповідності цього типу забезпечує досить високий ступінь еквівалентності (Влахов, 1980).

Однак, існують деякі обмеження. По-перше, на думку В. Н. Комісарова (1990), необхідно зберегти емоційні та стилістичні значення ФО. По-друге, слід враховувати два фактори: стилістичну нерівноцінність деяких аналогових фразеологізмів і національне забарвлення ФО (Комиссаров, 1990).

До вищезазначених засобів перекладу ФО С. В. Влахов ще відносить “індивідуальні” еквіваленти. Не знаходячи в мові перекладу повного еквіваленту, перекладач іноді змушений створювати свою фразеологічну одиницю, використовуючи вже існуючі в МП фразеологічні засоби. Близьким до цього є пристосування до контексту вже існуючої фразеологічної одиниці шляхом зміни структури, додавання нових компонентів, надання за допомогою фонетичних засобів форми прислів'я та ін. (Влахов, 1980).

За відсутності еквівалентів при перекладі ФО з англійської мови варто на думку С. Флоріна використовувати описовий переклад, який зводиться до перекладу не самої ФО, а лише її тлумачення, як у випадку з одиницями, що не мають еквівалентів. Це може бути пояснення, порівняння, опис та тлумачення – всі ці чотири види найбільш повно передають зміст ФО зрозумілою та стислою формою (Абабілова, 2015, с. 10).

О. В. Кунін (1970) акцентує увагу на калькуванні при наявності повного або часткового еквіваленту. Без калькування не можна обійтись, коли образ фразеологічної одиниці надзвичайно важливий для правильного розуміння тексту і, в той же час, прозорий, а заміна його іншим образом не дає достатнього ефекту. Ми спостерігаємо калькування при перекладі нестійких порівнянь, гри слів та деяких англійських прислів'їв, особливо тих, що не мають підтексту (Кунін, 1970).

До комбінованого перекладу звертаються у тих випадках, коли український аналог не повністю передає значення англійської фразеологічної одиниці або має певний специфічний колорит місця й часу, тож перекладач спочатку застосовує метод калькування, а потім описового перекладу та пропонує український варіант для порівняння.

У ході наукового пошуку ми виявили контекстуальний спосіб перекладу ФО. Сутність контекстуальних заміन при перекладі ФО полягає в тому, що використовується своєрідний оказіональний еквівалент для перекладу ФО тільки в даному контексті.

Українські дослідники Я. А. Баран (2008), М. І. Зимомря (2008), О. М. Білоус (2008), І. М. Зимомря (2008) виділяють чотири основні види перекладу фразеологічних одиниць: дослівний, еквівалентно-повний, еквівалентно-неповний, описовий. Перший, дослівний, переклад розглядається як калькування та є характерним для перекладу крилатих фраз. Еквівалентно-повний переклад є одним із повноцінних способів перекладу фразеологічних одиниць, який полягає в тому, що в мові перекладу знаходять ФО із таким самим значенням, як і у мові оригіналу.

Тобто такий еквівалент, який би повністю відповідав не лише значенню фразеологічних одиниць мови оригіналу, але і його внутрішній формі. Це відрізняє його від еквівалентно-неповного перекладу – небажаного, оскільки він не завжди передає своєрідність фразеологічних одиниць. Останній полягає також у пошуку відповідного еквівалентного словосполучення з таким же значенням, але з іншою внутрішньою формою. Описовий переклад використовується у тих випадках, коли вищеназвані способи неможливі. Цей вид перекладу найменш бажаний, оскільки при ньому зникає своєрідність, образність та емоційність ФО (Баран, 2008).

Однак, такі науковці як Л. Ф. Дмитрієва (2005), О. А. Мартинкевич (2005) та С. Є. Кунцевич (2005), переконані, що дослівний переклад, калькування ФО, може бути застосований лише в тому випадку, якщо в результаті калькування виходить вираз, образність якого легко сприймається читачем і не створює враження неприродності і невластивості загальноприйнятим нормам мови (Дмитрієва, 2005).

Серед перських дієслівних фразеологічних одиниць, що містять слово-компонент سر ("голова"), ми виділяємо дві групи відносно їхніх українських еквівалентів:

– українські еквіваленти, що містять у собі слово "голова" (16):

(۱) سر از پا نشناختن

Укр.: «розгубитися», «втратити голову (від радості)».

Приклади вживання в реченні:

از وقتی با ازدواجشان موافقت کرده دیگر سر از پا نمی شناسد (فرهنگ اصطلاح های زبان فارسی).

Укр.: «З того часу, як він дав згоду на розлучення, він втратив голову від радості».

وقتی پائول برنده جایزه شد از خوشحالی سر از پا نمی شناخت (Persianblog.ir).

Укр.: «Коли Пауль отримав приз, то він втратив голову від радості».

(۲) چیزی از سر کسی افتادن

Укр.: «вилітати з голови», «забувати».

Приклади вживання в реченні:

انجام دادن مشق شب از سرش افتاده است.

Укр.: «Виконання домашнього завдання вилетіло з її голови».

چرا روز تولد همسرت از سرت می افتد؟

Укр.: «Чому ти забуваєш про день народження своєї дружини?».

(۳) سر کسی بوی قورمه سبزی دادن

Укр.: «шукати проблем на чийось голову».

Приклади вживання в реченні:

گفت که زندگی خسته کننده شده و یکهو سرش بوی قورمه سبزی داده بود.

Укр.: «Він сказав, що його життя стало нудним, і одразу знайшов проблему на свою голову».

مگر سرشان هر روز بوی قورمه سبزی نمی دهد؟

Укр.: «Хіба вони не шукають проблеми собі на голову щодня?».

(۴) سر کسی شلوغ بودن

Укр.: «мати багато справ», «мати забиту голову».

Приклади вживання в реченні:

طی روز از او خبری نگرفته ایم، گویا سرش خیلی شلوغ بود.

Укр.: «Протягом дня ми не отримали від нього звістки, кажуть, у нього була дуже забита голова».

سر دوستم همیشه شلوغ نیست چون هر روز صد تا پیام می دهد.

Укр.: «У мого друга ніколи не забита голова, бо він щодня надсилає мені сотні повідомлень».

(۵) به سر کسی زدن

Укр.: «стрілянути в голову», «різко прийняти рішення».

Приклади вживання в реченні:

فکر فروختن ماشین دیروز به سرش زد.

Укр.: «Вчора йому в голову стрільнула думка про продаж авто».

ایده های منفی به سر همسایه ام می زنند.

Укр.: «Моєму сусіду стріляють в голову негативні думки».

(۶) سرش برود شکمش نمی رود

Укр.: «Головою поступитися ,а шлунком – ні» (про тих, хто любить гарно поїсти).

Приклади вживання в реченні:

گفت که گرسنه هست و فقط بعد از نهار خوردن کمکم می کند. سرش برود شکمش نمی رود.

Укр.: «Він сказав, що зголоднів та не допомагатиме мені, поки не пообідає. Головою поступитися, а шлунком – ні».

(۷) سر فرو در آوردن

Укр.: «висловлювати покірність, коритися, схилити голову».

Приклади вживання в реченні:

یک بار به بچه داد زد و از همان روز سرش فرو در می آورد.

Укр.: «Одного разу я накричав на дитину, а вона з того самого дня кориться».

(۸) سر کسی را دواندن

Укр.: «морочити комусь голову».

Приклади вживання в реченні:

این قدر سرم را دوانده است که حوصله برای دیدن او ندارم.

Укр.: «Він настільки заморочив мені голову, що в мене немає терпіння з ним бачитися».

(۹) با سر خود بازی کردن

Укр.: «ризикувати своєю головою».

Приклади вживання в реченні:

بعد از برگشت از سربازی هر روز با سرش بازی می کند.

Укр.: «Після повернення з армії він щодня ризикує своєю головою».

(۱۰) به سر زدن

Укр.: «вбивати до голови».

Приклади вживання в реченні:

شما نمی فهید ولی صد بار تلاش کردم این موضوع را به سرتان بزنم!

Укр.: «Ви не розумієте, проте я сотні разів намагалася вбити вам до голови цю тему!».

(۱۱) سر برتافتن

Укр.: «схиляти голову», «здаватися», «відступати».

Приклади вживання в реченні:

دیگر حق برتافتن سر ندارید!

Укр.: «У вас більше немає права відступати!».

(۱۲) سر پیچیدن

Укр.: «піднімати голову», «ухилитися від виконання».

Приклади вживання в реченні:

بچه ها باید الان سرمان بیچیم تا نظم حکومت کشور ما عوض شود!

Укр.: «Друзі, ми маємо підняти голови, аби змінився режим правління нашої країни!».

(۱۳) سر خارندن

Укр.: «чесати голову або потилицю», «сумніватися», «баритися».

Приклади вживання в реченні:

چرا ایستاده اید؟ وقت برای خارندن سر نداریم!

Укр.: «Чому ви стоїте? У нас немає часу на почісування голови!».

(۱۴) سر سپردن

Укр.: «слухатися», «коритися», «ручатись головою».

Приклади вживання в реченні:

من قصد می خورم و برای آنها سرم می سپارم...

Укр.: «Я клянуся та ручаюся головою за них..».

(۱۵) به سر افتادن

Укр.: «падати на голову», «падати головою донизу».

Приклади вживання в реченні:

خبر در مورد افزایش حقوق به سرش افتاده.

Укр.: «Новина про підвищення заробітної плати впала йому на голову».

(۱۶) سر پایین انداختن

Укр.: «опускати голову».

Приклади вживання в реченні:

شرمنده اش شد و سرش پایین انداخت.

Укр.: «Йому стало соромно, та він опустив голову».

– українські еквіваленти, у складі яких немає слова "голова" (84):

(۱) سر روی راه گذاشتن

Укр.: «залишати напризволяще».

Приклади вживання в реченні:

پدر سرشان روی راه گذاشته بود.

Укр.: «Батько лишив їх напризволяще».

(۲) سر به زمین گذاشتن

Укр.: «помирати», «здаватися».

Приклади вживання в реченні:

یک روز بیرون از خانه شده بود و سرش در خیابان پایتخت گذاشته بود.

Укр.: «Одного дня він вийшов із дому та помер на вилицях столиці».

(۳) سر به جهنم زدن

Укр.: «бути надто великими (про витрати)».

Приклади вживання в реченні:

برای خریدن ماشین و خانه ام سرم به جهنم زدم.

Укр.: «Витрати на купівлю моєї машини та будинку були надто великими».

(۴) سر به عقب کسی گذاشتن

Укр.: «переслідувати когось».

Приклади вживання в реченні:

بازپرس سرش به عقب دزد دارد می گذارد.

Укр.: «Слідчий переслідує крадія».

(۵) از سر گرفتن

Укр.: «починати спочатку», «відновлювати».

Приклади вживання в реченні:

من خیلی خسته شدم و دلم می خواهد از سر بگیرم.

Укр.: «Я дуже втомилася та жадаю почати спочатку».

(6) سر زدن

Укр.: «ненадовго заходити», «заглядати».

Приклади вживання в реченні:

کاش اغلب به آن رستوران سری می زدیم!

Укр.: «Якби ж ми часто заглядали в той ресторан!».

(7) سر آمدن

Укр.: «встигнути».

Приклади вживання в реченні:

خوشبختانه سر آمدیم تا با هم نهار بخوریم.

Укр.: «На щастя, ми встигли разом пообідати».

(8) سر در آوردن

Укр.: «неочікувано з'являтися».

Приклади вживання в реченні:

معلم در کلاس سر در آورد و دانشجویان ناراحت شدند.

Укр.: «Викладач неочікувано з'явився в класі, а студенти почали хвилюватися».

(9) سر باختن

Укр.: «жертвувати собою».

Приклади вживання в реченні:

نباید همیشه سرت را برای دیگران ببازی!

Укр.: «Не потрібно постійно жертвувати собою заради інших!».

(۱۰) آن سرش پیدا نیست

Укр.: «кінці у воду».

Приклади вживання в реченні:

قول داد که ازدواج کند و آن سرش پیدا نیست.

Укр.: «Він пообіцяв на мені одружитися, та й кінці у воду».

(۱۱) از سرش هم زیاد هست

Укр.: «надто багато для нього».

Приклади вживання в реченні:

ده میلیون دلار به عنوان حقوق از سر رئیس جمهور هم زیاد هست.

Укр.: «Десять мільйонів доларів надто багато для президенту в якості зарплатні».

(۱۲) سرش هنوز بی کلاه است

Укр.: «з його інтересами ще не рахуються».

Приклади вживання в реченні:

آن آقا خیلی نگران شد چون سرش هنوز بی کلاه است.

Укр.: «Той пан занепокоївся, бо з його інтересами досі не рахуються».

(۱۳) سر و گوشش می جنبد

Укр.: «з'явилися ознаки того, що він стає дорослим чоловіком (про парубка)».

Приклади вживання в реченні:

یک نگاه به او بکنید! سر و گوشش می جنبد!

Укр.: «Лише погляньте на нього! Він потроху стає дорослим чоловіком!».

(۱۴) سر کسی نمی شود

Укр.: «хтось не розуміє», «не може второпати», «не розбирається».

Приклади вживання в реченні:

(۱۵) سر کسی کلاه رفته

Укр.: «когось надурили».

Приклади вживання в реченні:

شنیدم که سر خانواده دوستم کلاه رفت.

Укр.: «Я чула, що родину мого друга надурили».

(۱۶) سر کسی سلامت باشد

Укр.: «дуже співчуваю».

Приклади вживання в реченні:

چنین خبر غمگینی آوردیم... سر شما سلامت باشد!

Укр.: «Ми отримали цю сумну звістку... Дуже вам співчуваємо».

(۱۷) سر خود را بر باد دادن

Укр.: «губити своє життя».

Приклади вживання в реченні:

عاشق و مشقوق باشید ولی سر شما را بر باد ندهید!

Укр.: «Кохайте та будьте коханими, але не губіть своє життя!».

(۱۸) سر کسی توی حساب بودن

Укр.: «бути в курсі справи».

Приклади вживання в реченні:

انتظار نداشتید ولی سر آن آدم توی حساب هست.

Укр.: «Ви цього не очікували, проте та людина в курсі справи».

(۱۹) سر کسی بی کلاه ماندن

Укр.: «залишатися ні з чим».

Приклади вживання в реченні:

به همه نزدیکانش کمک می کرد و الان سرش بی کلاه مانده است.

Укр.: «Вона допомагала усім близьких, і тепер лишилася ні з чим».

(۲۰) سر کسی بگریبان فرو رفتن

Укр.: «занурюватися в роздуми».

Приклади вживання в реченні:

سرم روزی ده بار بگریبان فرو می رود.

Укр.: «Я десять разів на день занурююся в роздуми».

(۲۱) جایی را روی سر گذاشتن

Укр.: «галасувати», «дуже голосно кричати».

Приклади вживання в реченні:

کودکان جایی را روی سر می گذاشتند.

Укр.: «Діти дуже голосно кричали».

(۲۲) به سر کسی ریختن

Укр.: «нападати на когось».

Приклади вживання в реченні:

این قاچاقچی به سر روزنامه چی ریخت.

Укр.: «Цей контрабандист напав на журналіста».

(۲۳) به سر کسی افتادن

Укр.: «спадати комусь на думку».

Приклади вживання в реченні:

لیلا هر روز به سر دوست پسرش می افتاد.

Укр.: «Лейла щодня спадала на думку своєму хлопцеві».

(۲۴) به سر کسی آمدن

Укр.: «траплятися, відбуватися з кимось».

Приклади вживання в реченні:

چرا این اتفاق به خود سر من آمده است؟

Укр.: «Чому це трапилося саме зі мною?».

(۲۵) از سر خود ول کردن

Укр.: «скинути зі своїх плечей».

Приклади вживання в реченні:

پس دادن آزمون ها از سر ما ول کردیم.

Укр.: «Ми скинули зі своїх плечей здачу екзаменів».

(۲۶) از سر باز کردن

Укр.: «відокремлюватися», «позбуватися».

Приклади вживання в реченні:

بالاخره آن پسر خسته کننده را از سر باز کردم.

Укр.: «Врешті-решт я позбулася від цього нудного парубка».

(۲۷) سر یکی کردن

Укр.: «змовлятися», «об'єднуватися».

Приклади вживання в реченні:

من و دوستم سر یکی کردیم تا در خانه بمانیم.

Укр.: «Ми з моїм другом змовилися, аби лишитися вдома».

(۲۸) سر و گوش آب دادن

Укр.: «вивідувати», «таємно дізнаватися».

Приклади вживання в реченні:

مادرم سر و گوش آب داد که دیروز دیر به خانه رسیدم.

Укр.: «Мама таємно дізналася, що я вчора пізно прийшла додому».

(۲۹) سر و کله زدن

Укр.: «сперечатися».

Приклади вживання в реченні:

از زدن سر و کله خیلی بدم می آید.

Укр.: «Я дуже не люблю сперечатися».

(۳۰) سر و دست شکستن

Укр.: «дуже старатися», «вбиватися з сил».

Приклади вживання в реченні:

سر و دست شکستند تا ایران بر گردند.

Укр.: «Вони вибилися з сил, аби повернутися до Ірану».

(۳۱) سر وا کردن

Укр.: «відкриватися (про рану)», «луснути (про нарив)».

Приклади вживання в реченні:

دیروز انگشتش را برید و الان سرش وا کرده است.

Укр.: «Вчора вона порізала палець, а тепер рана відкрилася».

(۳۲) سر گرفتن

Укр.: «вдаватися».

Приклади вживання в реченні:

ما سر گرفتیم همه مشکلات را حل کنیم.

Укр.: «Нам вдалося вирішити всі проблеми».

(۳۳) سر کسی را شل کردن

Укр.: «не жалкувати коштів».

Приклади вживання в реченні:

مگر نمی بینی که سرم را برای تو شل کردم؟

Укр.: «Хіба ти не бачиш, що я не жалкую на тебе коштів?».

(۳۴) سر کسی را زیر آب کردن

Укр.: «прибирати когось зі свого шляху».

Приклади вживання в реченні:

یک بار دیگر به او تهدید می کنی و سرت را زیر آب می کنم!

Укр.: «Ще раз йому погрожуватимеш, і я приберу тебе зі шляху!».

(۳۵) سر کسی را دور دیدن

Укр.: «користуватися чиеюсь відсутністю».

Приклади вживання в реченні:

سرم را دور دید و تصمیم گرفت که می تواند گولم بزند.

Укр.: «Він скористався моєю відсутністю та вирішив, що зможе мене надурити».

(۳۶) سر خوردن

Укр.: «розчаровуватися», «терпіти невдачу».

Приклади вживання в реченні:

دوباره سر خوردم ولی باز هم ادامه می دهم.

Укр.: «Я знову потерпіла невдачу, проте все одно продовжуватиму».

(۳۷) سر چیزی داشتن

Укр.: «мати схильність до чогось».

Приклади вживання в реченні:

ما سر کشیدن نفاشی داریم.

Укр.: «Ми маємо схильність до малювання».

(۳۸) سر توی سرها در آوردن

Укр.: «виходити в люди», «робити запаморочливу кар'єру».

Приклади вживання в реченні:

الان می توانم بگویم که سرم توی سرها در آوردم.

Укр.: «Тепер я можу сказати, що вийшла в люди».

(۳۹) سر از کسی یا چیزی بودن

Укр.: «бути кращим за щось, перевершувати когось».

Приклади вживання в реченні:

آن دختر سر از تمام گروه بود و هست.

Укр.: «Та дівчина була та є кращою за свою групу».

(۴۰) یا سر می رود یا کلاه می آید

Укр.: «чи пан, чи пропав».

Приклади вживання в реченні:

همین الان وقت برای گفتن "یا سر می رود یا کلاه می آید" رسیده است.

Укр.: «Зараз саме час сказати: «Чи пан, чи пропав»».

У результати проведеної класифікації було виявлено 16 СФО з компонентом «голова», які мають ототожнення з мовою оригіналу («سر»), та 84 СФО, які передають значення «голова» в українській мові за допомогою інших слів та частин мови.

Фразеологічна система кожної мови є унікальною, вона має глибокі національні корені. Перська фразеологія є потужним мовним пластом, що відображає багаторічну історію розвитку одного з найдавніших писемних і живих

мов світу. Характерними особливостями фарсі є образність і широке використання фразеологізмів в усній і письмовій мові.

За багатовіковою традицією жодне офіційне мовлення не обходиться без подібних виразів і поетичних цитат, що підкреслюють головну думку оратора.

Міжнародних і запозичених фразеологізмів у перській мові дуже мало.

Основну масу фразеологізмів складають ідіоми – повністю або частково переосмислені обороти, до того ж, метафоричне переосмислення є основною формою семантичного перетворення в фарсі.

Висновки до розділу III

Досліджуючи практичну частину даної роботи, ми дійшли висновку, що переклад фразеологічних одиниць в перській мові є складним. Також це вимагає від перекладача багатьох навичок та вмій, що пов'язані не лише зі знанням мови, літератури й історії, але й обізнаності щодо іранських реалій та побутових ситуацій, у якій фразеологізми використовуються і матимуть своє логічне значення.

Існує декілька шляхів перекладу перських дієслівних фразеологічних одиниць: буквальний, тобто дослівний, і адекватний, такий, що вимагає від мовознавця використання словників або ж самостійного знаходження еквівалентів.

Дослівний переклад є необхідним тоді, коли в мові перекладу немає аналогу. У таких випадках пишуть дослівний переклад, використовуючи пояснення до нього.

Адекватний переклад – найкращий і найважчий щодо перекладу фразеологічних одиниць. Для його здійснення треба мати прямий зв'язок із іранськими реаліями та вміння користуватися лінгвістичними інформаційними ресурсами, що допоможуть у пошуку найбільш підходящого варіанту передачі значення.

У результаті проведеного дослідження було виокремлено зі 100 ФО з компонентом «голова» 16 ФО, у яких при перекладі на українську мову залишається

слово «голова», та 84 ФО, що не передають прямого значення слова «голова» з перської мови.

ВИСНОВКИ

Розвиток перської фразеології зазнав свого розквіту ще за часів Радянського Союзу. Багато мовознавців того періоду зробили неабиякий вклад у розвиток цієї галузі, проте на сьогоднішній день ця проблема є малодослідженою.

Не дивлячись на те, що цей розділ мовознавства залишається в тіні, існує безліч недосліджених, проте досить цікавих тем. Наприклад, та, яку нам вдалося висвітлити у нашій роботі.

Перебуваючи у персько-мовному середовищі або ж читаючи статті чи книги, легко помітити наскільки часто іранці користуються фразеологічними зворотами для вираження різноманітних емоцій. Зазвичай їхнє значення важко зрозуміти, тому їй необхідно працювати в галузі перської фразеології.

Протягом даного дослідження нам вдалося розв'язати низку завдань, таких як: розкриття проблеми сприйняття фразеологічних зворотів перської мови, наведення аналогів перекладу перських фразеологічних одиниць з компонентом «голова» в українській мові, визначення й усвідомлення часу й умов, коли варто використовувати наведені фразеологізми для передачі мовцем того чи іншого настрою.

Протягом дослідження нам довелося витратити багато часу на знаходження еквівалентів наведених в нашій роботі фразеологічних одиниць в українській мові. Мета вважається досягнутою, оскільки усі з ним віднайшли своє приблизне значення й більша частина фразеологізмів зі словом-компонентом «سر» дістала українські аналоги зі словом «голова».

Можна сказати, що і перська, і українська мови багаті на фразеологізми, а представники цих мов часто користуються сталими виразами, що мають у собі компонент «سر» / «голова».

Методика дослідження ФО з соматичним компонентом «голова» в перській мові носить комплексний характер. Досліджуючи соматичну фразеологію при написанні цієї роботи ми використали наступні методи:

- метод суцільної вибірки (відбір фразеологічних одиниць зі словників для дослідження);
- описовий метод (тлумачення значень дібраних фразеологізмів в сучасній перській мові);
- семантичний метод на основі компонентного аналізу (визначення значення перських фразеологізмів та виявлення їхніх аналогів в українській мові зі словом "голова");
- метод спостереження (визначення частоти використання фразеологізмів за допомогою моніторингу перських новин в соціальних мережах, живого й віртуального спілкування з носіями перської мови);
- порівняльно-історичний метод (використовується під час порівняння способів передачі значень перських фразеологічних одиниць українською мовою).

У ході проведеного дослідження нам вдалося розв'язати низку поставлених нами завдань, серед яких:

- 1) визначити теоретико-методологічні засади дослідження ФО в сучасному мовознавстві;
- 2) розробити тематичну та структурну класифікації ФО з компонентом «голова»;
- 3) проаналізувати особливості перекладу ФО з компонентом «голова» з перської на українську мову;
- 4) дослідити національну картину світу іранців;

- 5) визначити ідіоетнічні особливості ФО з компонентом «голова»;
- 6) узагальнити результати дослідження.

Фразеологічні одиниці із соматичним компонентом досліджувалися такими вченими, як Р. М. Вайнтрауб, Е. М. Верещагін, Ю. М. Караулов, Е. З. Ленец, Е. М. Мордкович, О. О. Назаров, Л. А. Сайфі, В. А. Ткаченко, А. М. Шамота, В. П. Шубіна та Т. З. Черданцева.

Такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Є. Ф. Арсентєва, Я. А. Баран, О. М. Білоус, Л. Ф. Дмитрієва, М. І. Зимомря, В. Н. Комісаров, І. В. Корунець, С. Є. Кунцевич, О. А. Мартинкевич та С. С. Флорін займалися питаннями перекладу, його особливостями та труднощами фразеологічних одиниць.

У результаті дослідження ідіоетнічної специфіки фразеологічних одиниць із компонентом «голова», проведеного на матеріалі сучасної перської мови, було виокремлено 16 ФО, у яких при перекладі на українську мову залишається слово «голова», та 84 ФО, що не передають прямого значення слова «голова» з перської мови.

Ми висловлюємо сподівання, що результати цього дослідження матимуть корисний і вагомий вплив на перекладачів та філологів, що займаються вивченням перської мови й зацікавленні у якнайкращому її розвитку й вивченні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абабілова Н. М. (2015). Переклад фразеологічних одиниць з соматичним компонентом як перекладацька проблема. С. 7-12.
2. Баран Я. А., Зимомря М. І., Білоус О. М., Зимомря І. М. (2008). Фразеологія: знакові величини. Навчальний посібник для студентів факультетів іноземних мов. Вінниця: Нова Книга, 256 с.
3. Ганич Д.І., Олійник І.С. (1990). Російсько-український і українсько-російський словник, 3-тє видання, стереотипне. Київ: Радянська школа, 463 с.
4. Гречина Л. (2002). Проблеми перекладу фразеологічних одиниць (на матеріалі німецької, української, латинської, російської мов). 5 с.
5. Деркач П.М. (1960). Короткий словник синонімів української мови. Київ: Радянська школа, 209 с.
6. Довідник цікавих фактів та корисних знань: <http://dovidka.biz.ua/frazeologizm-i-zi-slovom-sertse/>.
7. Комар Л. М. (2010). Особливості перекладу англійських національних фразеологічних одиниць (реалій) українською мовою. Львів.
8. Камінська В. С. (2011). Теоретичні дослідження фразеологічних одиниць у сучасній лінгвістиці. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов. Київ, С. 123-129.
9. Корнєва Н. А., Коваленко О. В. (2017). Функціонування соматизмів у фразеологізмах німецької та української мов. Миколаїв, С. 101-105.
10. Корунець І. В. (2001). Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Підручник. Вінниця: Нова Книга, 448 с.
11. Лабінська Б. І. (2004). Німецькі фразеологізми з компонентом на позначення фізичного стану людини. Львів, 20 с.
12. Мазєпова О. В. (2013). Коди культури та мовна концептуалізація емоцій. Київ: ДАК, 15 с.

13. Мицан Д. М. (2013). Фразеологізми з соматичними компонентами у локативному вживанні. Мюнхен: Берлін, С. 357-365.
14. Плав'юк М.В. (1946). Приповідки або українсько-народна філософія. Том перший. Едмонтон, Альберта.
15. Російсько-український словник сталих виразів: <http://stalivyrazy.org.ua/index.php>.
16. Селіванова О. О. (2004). Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти). Монографія. К.-Черкаси: Брама, 276 с.
17. Селіванова О.О. (2008). Загальні й лінгвістичні методи дослідження. *Лінгвістика: напрями та проблеми*. Полтава: Довкілля-К, С. 48–64.
18. Словник української мови (1970-1980). В 11 т. Київ : Наукова думка.
19. Словопедія: <http://slovopedia.org.ua/49/53392-0.html>.
20. Толстенко А. А. (2020), студ.групи МПперс 57-19 факультету сходознавства КНЛУ. *Ідіоетнічна специфіка фразеологічних одиниць з компонентом “голова”(на матеріалі сучасної перської мови)*. Науковий керівник – доц.Охріменко М. А.
21. Ужченко В. Д. (1989). Слова – символи в народній фразеології. Українське мовознавство. Вип. 4, 14 с.
22. Ужченко В., Ужченко Д. (2007). Фразеологія сучасної української мови. К.: Знання, 494 с.
23. Шамота А. М. (1971). Переносне значення слова. На матеріалі художньої літератури. К., 284 с.
24. Амосова Н. Н. (1966). Современное состояние и перспективы фразеологии. «Вопросы языкознания», № 3.
25. Арсентьева Е. Ф. (1983). Сопоставительный анализ фразеологических единиц, выражающих характер человека, в английском и русском языках. 213 с.

26. Архангельский В. Л. (1972). О задачах, объектах и разделах русской фразеологии как лингвистической дисциплины. Проблемы устойчивости и вариантности фразеологических единиц. Материалы межвузовского симпозиума (1968). Вып. 2. Тула.

27. Архангельский В. Л. (1964). Устойчивые фразы в современном русском языке. Ростов-на-Дону.

28. Ахмади М., Садат-Махмудян С. (2014). Национально-культурные характеристики русских и персидских словосочетаний с компонентом «рука». Тегеран, С. 295-298.

29. Бабкин А. М. (1964). Лексикографическая разработка русской фразеологии. Москва: Л., Наука.

30. Балли Ш. (1981). Французская стилистика. Пер. с фр. К. А. Долинина. М., 180 с.

31. Барышников А.Ф. (1982). Лексикология и фразеология персидского языка. М.: Военный Краснознаменный институт, 235 с.

32. Богус З. А. (2007). Соматизмы в разносистемных языках: семантико-словообразовательный и лингвокультурологический аспекты (на материале русского, адыгейского и английского языков). Майкоп, 2006.

33. Городецкая И. Е. (2007). Фразеологизмы-соматизмы в русском и французском языках: сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание. Пятигорск.

34. Буслаев Ф. И. (1954). Русские пословицы и поговорки, собранные и объяснённые. М.: Русский язык.

35. Вайнтрауб Р. М. (1980). О соматических фразеологизмах в русском языке. Лексические единицы русского языка и их изучение. Ташкент: Ташк. гос. пед. ин-т. С. 51-55.

36. Вакк Ф. О. (1968). Соматической фразеологии эстонского языка. Вопросы фразеологии и составления фразеологических словарей. Баку, С. 152-155.

37. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. (1990). Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. М.: Русский язык, 246 с.
38. Влахов С. В., Флорин С. С. (1980). Непереводимое в переводе. М.: Международные отношения, 343 с.
39. Голева Г.С. (2000). Фарси-русский фразеологический словарь: Наиболее употреб. общенар. фразеологизмы, пословично-поговороч. выражения и афоризмы соврем. фарси : Около 6 000 фразеол. единиц. М.: Грааль, 626 с.
40. Голева Г. С. (2006). Фразеология современного персидского языка. Муравей, 224 с.
41. Голева Г. С. (2005). Фразеологическая система персидского языка (фарси) и принципы составления Фарси-русского словаря. Москва.
42. Гудков Д. Б. (2003). «Кровь» в соматическом коде культуры (по данным русской фразеологии). Язык, сознание, коммуникация. Вып. 23, Москва.
43. Дашиева Д. Б. (2010). Изучение соматической фразеологии в современной русистике. Вестник Брянского государственного университета. Улан-Удэ, Вып. 10.
44. Дмитриева Л. Ф., Кунцевич С. Е., Смирнова Н. Ф., Мартинкевич Е. А. (2005). Английский язык. Курс перевода. Книга для студентов. Москва: Ростов-на-Дону, С. 304.
45. Добровольский Д. О., Караулов Ю. Н. (1994). Ассоциативный фразеологический словарь русского языка. М., с. 116.
46. Зульфигарова Ф. И. (1964). Идиоматические выражения в персидском языке (По материалам произведений С. Хедаята). Автореф. канд. дис. Баку.
47. Иванов В. Б. (2019). Очерк теории персидского языка. Т. 1. М.: Садра, 336 с.
48. Иванов В. Б. (2015). Учебник персидского языка (для первого года обучения) / под ред. к.ф.н. Алирезы Акбарипура. М.: Садра, 417 с.
49. Исмаилова З. И. (2011). Структурно-семантическая характеристика фразеологии современного арабского литературного языка в сопоставлении с аварским и русским языками (на материале фразеологизмов с компонентами, обозначающими части тела). Институт востоковедения РАН. Москва.

50. Комиссаров В.Н. (1990). Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. М.: Высш. шк., 253 с. ISBN 5-06-001057-0.
51. Копыленко М. М., Копыленко М. М., Попова З. Д. (2010). Очерки по общей фразеологии: Фразеосочетания в системе языка. М.: Либроком, 192 с.
52. Красавский Н. А. (2008). Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах: Монография. М.: Гнозис, 374 с.
53. Красных В. В. (2002). Этнопсихоллингвистика и лингвокультурология: курс лекций. М.: ИТДГК «Гнозис», 284 с.
54. Красных В. В. (2003). «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? М.: ИТДГК «Гнозис», 375 с.
55. Кунин А. В. (1970). Английская фразеология. Москва.
56. Кунин А. В. (1977). Замена компонентов фразеологизмов как стилистический прием. ИЯШ, № 2. С. 3-12.
57. Ленец Е. З. (2007). Конвенциональные фразеологизмы с соматизмами в современном французском языке. Гродно: ГрГУ, 143 с.
58. Луговая Н. В. (2007). Национально-культурные особенности фразеологических единиц сферы психоэмоционального состояния человека (на материале русского и французского языков). Краснодар, 17 с.
59. Молотков А. И. (1972). Словосочетание и фразеологизм. Проблемы устойчивости и вариантности фразеологических единиц. Материалы межвузовского симпозиума (1968). Вып. 2. Тула.
60. Молотков А. И. (1967). Фразеологизмы русского языка и принципы их лексикографического описания. Фразеологический словарь русского языка. Москва.
61. Мордкович Э. М. (1977). Белорусская соматическая фразеология. Минск, 24 с.
62. Назаров О. О. (1972). О причинах фразеобразовательной активности соматизмов в русском и турменском языках. Вопросы лексики и фразеологии. Ашхабад, С. 29-33.
63. Овчинникова И.К., Фуругян Г.А., Бади Ш.М. (2009). Русско-персидский словарь: 36 тысяч слов. 9-е изд., جواد خرد. Тегеран, 1092 с.

64. Ожегов С. И. (1957). О структуре фразеологии (в связи с проектом фразеологического словаря русского языка). Лексикографический сборник. Вып. 11, М.
65. Пейсиков Л. С. (1975). Лексикология современного персидского языка. М.: Московский университет, 207 с.
66. Пеклер М. А. (1967). Русско-немецкая идиоматичность (на материале глагольно-субстантивных сочетаний, образуемых частотными переходными глаголами). Тбилиси: АКД, 25 с.
67. Пермяков Г. Л. (1970). От поговорки до сказки. М.
68. Пименова М. В., Кондратьева О. Н. (2011). Концептуальные исследования. Введение: учеб. пособие. М.: ФЛИНТА: Наука, 176 с.
69. Попова Ю. В. (2020). К некоторым семантическим особенностям соматической фразеологии современного персидского языка (на примере фразеологических единиц с компонентом «рука»).
70. Потебня А. А. (1993). Мысль и язык. К.
71. Райхштейн А. Д. (1980). Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии. М.: Высшая школа, 288 с.
72. Рубинчик Ю.А. (1981). Основы фразеологии персидского языка. М.: Наука, 276 с.
73. Рубинчик Ю.А. (1985). Персидско-русский словарь: В 2-хтт. Свыше 60000 слов. Т.І. От آ до ژ. 800с.; Т.ІІ. От س до ی. М.: Рус.яз.,864 с.
74. Сайфи Л. А. (2008). Концептуализация соматического образа человека в языке и дискурсивных практиках (на материале современного английского языка). Уфа, 230 с.
75. Смирнова Т. А. (2011). Соматический фразеологизм как компонент фразеологической картины мира в русском и украинском языках. Учёные записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». Том 24, № 4, ч. 1. Симферополь.

76. Смит Л. П. (1959). Фразеология английского языка. Пер. с англ. А. Р. Игнатъева. М., 342 с.
77. Степанов Ю.С. (2019). *Методы и принципы современной лингвистики*. Изд. стереотип. URSS. ISBN 978-5-397-06972-4.
78. Стрелковский Г. М. (1973). Пособие по переводу. М., 182 с.
79. Телия В. Н. (1996). Русская фразеология: Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. М.: Школа.
80. Ткаченко В. А. (1991). Названия руки в развитии лексики индоевропейских языков. К., 16 с.
81. Черданцева Т. З. (2000). Итальянская фразеология и итальянцы. М.: ЧеРо, 303 с. – ISBN 5-88711-13-3.
82. Чернышева И. И. (1968). Критерии выделения фразеологических единиц (на материале немецкого языка). Проблемы устойчивости и вариантности фразеологических единиц. Материалы межвузовского симпозиума. Тула.
83. Шадрин Л. Н. (1991). Перевод фразеологических единиц и сопоставительная стилистика. Саратов, 150 с.
84. Шанский Н. М. (1972). Лексикология современного русского языка. Москва.
85. Шаховский В. И. (2008). Лингвистическая теория эмоций: Монография. М.: Гнозис, 416 с.
86. Шубина В. П. (1977). Заметки о полевой организации семантической фразеологии в немецком языке. Функциональный синтаксис немецкого языка. Челябинск, С. 81-89.
87. Abadis: <https://abadis.ir/>.
88. Ayeneh.net: <http://www.ayeneh.net/>.
89. Beytoote: <https://www.beytoote.com/>.
90. Etranslator.blogfa.com: <http://etranslator.blogfa.com/>.
91. Ganjoor: <https://ganjoor.net/>.
92. Mansour Shaki. Principles of Persian Bound Phraseology. Prague, 1964.
93. Persianblog.ir: <https://persianblog.ir/>.

۹۴. آشنایی با برخی از اصطلاحات و کنایه های زبان فارسی: کتاب اول اعضای بدن / سیدمهدی ابطحی، حمید آقایی. قزوین: دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)، ۱۳۹۵.
۹۵. واژه یاب: <https://www.vajehyab.com/>.
۹۶. شازده کوچولو / آنتوان دو سنت اگزوپه ری؛ ترجمه احمد شاملو. تهران: مؤسسه انتشارات نگاه، ۱۳۷۶، ۱۰۳ ص.: مصور (بخش رنگی).
۹۷. پرویز ناتل خانلری، زبانشناسی و زبان فارسی، تهران، ۱۳۴۳.
۹۸. امیر قلی امینی، فرهنگ عوام یا تفسیر امثال و اصطلاحات زبان پارسی، تهران، ۱۳۷۶.
۹۹. محمد معین، فرهنگ فارسی (متوسط) شامل یک مقدمه و سه بخش: لغات، ترکیبات خارجی، اعلام، جلد ۱-۶؛ تهران، ۱۳۴۲-۱۳۵۲.
۱۰۰. فرهنگ اصطلاح های زبان فارسی: <http://estelahfarsi.eu/>.

АНОТАЦІЯ ПЕРСЬКОЮ МОВОЮ

واحد های مصطلحاتی فعلی با کلمه جزء "سر" در زبان فارسی معاصر

ساکنان جمهوری اسلامی ایران در زبان معاصر کنایه ها و اصطلاحات زیادی را به کار می برند که اکثریت معنای آنان نه فقط برای مردمی که با فارسی آشنا نیستند بلکه برای زبان شناسانی مشکل آمیز هست که طی سالیان متمادی زبان و ادبیات فارسی را درس می خوانند و یاد می گرفتند. مشکل این واحد های مصطلحاتی در این است که ترجمه شان نمی شود مستقیماً انجام داد چون در این صورت معنی همه عبارت می تواند گم شود و غلط باشد.

ایرانیان توجه خاصی به اصطلاحات می دهند که از کلمات جزء اعضای بدن تشکیل می شوند. ما در کار موجود به کنایه ها یی با کلمه "سر" دقت کردیم که چند تا معنی در زبان فارسی دارد.

در عین حال متوجه شدن تصورات زبان مسیله دشوار هست ولی خود این عبارتها ی مصطلحاتی که در احداث معین و در شرایط آشکار استفاده می شوند، یاد گرفتن زبان را به چیز بیشتر از ترجمه کلمات عبارات مستقل تبدیل می کنند. این مشکلات از نظر ما برای ایرانی ها قسمت لاینفک آمیزش روزانه هست.

عبارات فارسی مصطلحی، مبحث مطالعه ما می شوند که در طرز زندگی ایرانی اغلب مورد استفاده واقع می شوند.

ما واحدهای فارسی مصطلحی فعلی با کلمه جزء "سر" را به عنوان موضوع انتخاب کرده ایم.

منظور پژوهشمان، پیدا کردن معادلهای اصطلاحات فارسی در زبان اوکراینی و توضیح دادن استفاده آنان در بعضی وضعیت زیست هست.

ما حاصل وظایف را مشخص کرده ایم که در میان آنان آشکار ساختن مسیله درک عبارات مصطلحی زبان فارسی، یافتن قیاسهای ترجمه واحدهای فارسی مصطلحی در زبان اوکراینی و ذکر کردن و متوجه شدن موقعی و شرایطی که برای استفاده کنایه های موجود جهت نقل روحیه گوناگون و یا احساسات آدم وجود دارد.

ما از اسلوبها مانند متد قیاسی و تاریخی، توصیفی، طرز نمونه گیری مستمر، روش دیده بانی و متد معنایی بر اساس تجزیه و تحلیل جزی استفا می کردیم.

مطالعه ما بر اساس مطلب کتاب درسی فارسی انجام شده بود که نام "آشنایی با برخی اصطلاحات و کنایه های زبان فارسی. کتاب اول: اعضای بدن" دارد و به قلم سید مهدی ابطحی و حمید آقایی تشکیل شده و نوشته شده بود.

تازگی علمی کار موجود در مقایسه اصطلاحات فارسی و عبارات مصطلحی اوکراینی است چون معمولاً زبان شناسان شوروی آنان را با زبان روسی مقابله می کردند.

معنی عملی کار موجود شامل مقایسه زبان شناسی فارسی و اوکراینی و واگذاری مطلب برای متخصصین فیلولوژی اوکراینی آینده و یا مترجمینی که زبان فارسی را یاد می گیرند. دانستن اصطلاحات موجود، درک و چشم انداز جهان از نظر مردم ایرانی را گشاد خواهد کرد.

ДОДАТОК 1

**ПЕРСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК ФО З КОМПОНЕНТОМ
«ГОЛОВА»**

ПЕРЕКЛАД	СЛОВО	№
второпати, зрозуміти	سر در آوردن از چیزی یا کاری	1
прибувати звідкись	سر در آوردن از جای	2
позбутися, звільнитися від когось	کسی را از سر خود باز کردن	3
потрапити в неприємну ситуацію	به دردسر افتادن	4
неуважний, той, що ловить гав	سر به هوا	5
щасливий, радісний	سر خوش	6
розгубитися, втратити голову (від радості)	سر از پا نشناختن	7
вилітати з голови, забувати	چیزی از سر کسی افتادن	8
бути гордим та зарозумілим	باد در سر داشتن	9
наговорювати на когось у його відсутність	پشت سر کسی صفحه گذاشتن	10
знецінювати щось	تو سر چیزی زدن	11
дражнити когось, знуцатися над кимось	سر به سر کسی گذاشتن	12
непомітно шкодити, діяти непомітно	با پنبه سر کسی را بریدن	13
усі, повністю	سر اپا	14
бути приреченим	آب از سر کسی گذاشتن	15
той, хто дозволяє іншим себе ображати	تو سری خور	16
не лагодь те, що не потребує ремонту	سری که درد نمی کند دستمال نمی بندند	17
ускладнювати виконання легкої роботи без вагомих причин	لقمه را دور سر چرخاندن	18
наражати себе на небезпеку, ставити себе під загрозу	سر خود را به باد دادن	19
зазнати невдачі	سر کسی به سنگ خوردن	20
раптово, без попередження, неочікувано	سر زده	21
невинність людини все одно стане ясною	سر بی گناه پای دار می رود اما بالای دار نمی رود	22
бути дуже щирими друзями	سری از هم سوا بودن دو نفر	23
обдурювати когось, заговорювати комусь зуби	سر کسی را شیره مالیدن	24
розважати, займати чимось	سر کسی را گرم کردن	25
намітити, мати на прикметі	زیر سر گذاشتن	26
знищувати, прибирати з дороги	سر به نیست کردن	27
займатися своїми справами, не сунути ніс у чужі справи	سر کسی در لاک خودش بودن	28

шукати проблем на свою голову	سر کسی بوی قورمه سبزی دادن	29
влаштовувати галас	از سر و کول هم بالا رفتن	30
бути більш ніж достатньо для чогось	چیزی از سر کسی زیاد بودن	31
незрозумілий, без сенсу	بی سر و ته	32
оглядати щось, навідувати когось	سر کشی کردن (به)	33
не коритися комусь, повстати проти когось	سر کشی کردن (از)	34
визирати, підглядати	سرک کشیدن	35
обговорювати з кимось, постійно підтримувати зв'язок з кимось	سر و کلمه زدن با کسی	36
мати багато справ, мати забиту голову	سر کسی شلوغ بودن	37
дорікати комусь	سر کوفت زدن به کسی	38
стрільнути в голову (про думку), різко прийняти рішення	به سر کسی زدن	39
починати щось спочатку	از سر گرفتن چیزی	40
ухилитися (від виконання), проявити непокору	سر پیچی کردن	41
чи пан, чи пропав	یا سر می رود یا کلاه می آید	42
залишитися без голови, але слова свого не порушить	سرش برود قولش نمی رود	43
головою поступиться ,а шлунком – ні (Про тих, хто любить гарно поїсти)	سرش برود شکمش نمی رود	44
мати велике бажання чимось зайнятися	سر برای چیزی درد می کند	45
вичерпуватися (про терпіння)	سر رفتن	46
бути кращим за щось, перевершувати когось	سر از کسی یا چیزی بودن	47
висловлювати покірність, коритися, схиляти голову	سر فرو در آوردن	48
виходити в люди, робити запаморочливу кар'єру	سر توی سرها در آوردن	49
мати схильність до чогось	سر چیزی داشتن	50
морочити комусь голову	سر کسی را دواندن	51
розчаровуватися, терпіти невдачу	سر خوردن	52
користуватися чиєюсь відсутністю	سر کسی را دور دیدن	53
прибирати когось зі свого шляху	سر کسی را زیر آب کردن	54
не жалкувати коштів	سر کسی را شل کردن	55
вдаватися	سر گرفتن	56
відкриватися (про рану), луснути (про налив)	سر وا کردن	57
дуже старатися, вибиватися з сил	سر و دست شکستن	58

сперечатися	سر و کله زدن	59
вивідувати, таємно дізнаватися	سر و گوش آب دادن	60
змовлятися, об'єднуватися	سر یکی کردن	61
відокремлюватися, позбуватися	از سر باز کردن	62
скинути зі своїх плечей	از سر خود ول کردن	63
ризикувати своєю головою	با سر خود بازی کردن	64
вбивати до голови	به سر زدن	65
траплятися, відбуватися з кимось	به سر کسی آمدن	66
спадати комусь на думку	به سر کسی افتادن	67
нападати на когось	به سر کسی ریختن	68
галасувати, дуже голосно кричати	جایی را روی سر گذاشتن	69
йому остогиділо життя	سر به تنش سنگینی می کند	70
він – порядна людина	سرش به کلاهش می ارزد	71
занурюватися в роздуми	سر کسی بگریبان فرو رفتن	72
залишатися ні з чим	سر کسی بی کلاه ماندن	73
бути в курсі справи	سر کسی توی حساب بودن	74
губити своє життя	سر کسی را بر باد دادن	75
дуже співчувати (висловлення співчуття після звістки про чиюсь смерть)	سر کسی سلامت باشد	76
когось надурили	سر کسی کلاه رفته	77
хтось не розуміє, не може второпати, не розбирається	سر کسی نمی شود	78
з'явилися ознаки того, що він стає дорослим чоловіком (про парубка)	سر و گوشش می جنبد	79
з його інтересами ще не рахуються	سرش هنوز بی کلاه است	80
надто багато для нього	از سرش هم زیاد هست	81
кінці у воду	آن سرش پیدا نیست	82
жертвувати собою	سر باختن	83
схиляти голову, здаватися, відступати	سر برتافتن	84
піднімати голову, ухилятися від виконання	سر پیچیدن	85
чесати голову, потилицю, сумніватися, баритися	سر خارندن	86
неочікувано з'являтися	سر در آوردن	87
встигнути	سر آمدن	88
ненадовго заходити, заглядати	سر زدن	89
слухатися, коритися, ручатись головою	سر سپردن	90
витягати шию (роздивляючись щось), заглядати, випивати до дна	سر کشیدن	91
починати спочатку, відновлювати	از سر گرفتن	92

падати на голову, падати головою донизу	به سر افتادن	93
прокидатися, вставати	سر از خواب بر داشتن	94
опускати голову	سر پایین انداختن	95
стригти когось	سر کسی زدن	96
переслідувати когось	سر به عقب کسی گذاشتن	97
бути надто великими (про витрати)	سر به جهنم زدن	98
помирати, здаватися	سر به زمین گذاشتن	99
залишати напризволяще	سر روی راه گذاشتن	100